

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM
NAZİRLİYİ**

**M.F.AXUNDOV ADINA AZƏRBAYCAN
MİLLİ KİTABXANASI**

**Azərbaycanın elm və mədəniyyət
xadimləri
Xəqani Məmmədov**

BİBLİOQRAFIYA

BAKI-2010

0

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZİRLİYİ

M.F.AXUNDOV ADINA AZƏRBAYCAN
MİLLİ KİTABXANASI

Anadan olmasının 55,elmi-pedaqoji
fəaliyyətinin 35 illiyinə həsr edilir

Xəqani Məmmədov

BİBLİOQRAFIYA

B A K I – 2010

Tərtibzi-mğəllif: Əlizadə Şəmil oğlu Nəcəfov,
tarix elmləri namizədi

**Buraxılışa məsul və
ixtisas redaktoru:** Kərim Məhəmməd oğlu Tahirov,
tarix elmləri namizədi

Rəyzi: Abuzər Alı oğlu Xələfov,
*Əməkdar elm xadimi,
tarix elmləri doktoru, professor*

Xəqani Məmmədov: Bibliografiya /tərt.ed.
Ə.Nəcəfov; burax. məs. və ixtis. red. K. Tahirov; rəyzi
A.Xələfov; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli
Kitabxanası. - Bakı, 2010. – 132 s.

*Bibliografik məlumat kitabı Azərbaycan Mğəl-
limlər İnstitutunun Ağcabədi filialının direktoru, tarix
elmləri doktoru, professor Xəqani Məmməd oğlu Məm-
mədovun həyat və yaradıcılığı, elmi-pedaqoji və ictimai
fəaliyyətinə həsr olunmuşdur.*

*Bibliografik məlumat kitabı professor X.Məm-
mədovun həyat və elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə maraqlanan
tədqiqatçılar, tarixçilər, mədəniyyət işçiləri, mğəllimlər və
tələbələr gəzən nəzərdə tutulmuşdur.*

© M.F.Axundov adına Milli Kitabxana, 2010

Tərtibzi-mğəllifdən

Mütəxəssislər və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş bu biblioqrafiya müasir Azərbaycan tarix elminin görkəmli nümayəndələrindən biri, tarix elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Müəllimlər Institutunun Ağcabədi filialının direktoru Xəqani Məmməd oğlu Məmmədovun elmi-pedaqoji və ictimai-siyasi fəaliyyətinin 1980-ci ildən 2010-cu ilin iyul ayınadək olan dövrünü əhatə edir.

Bu vəsait müəllifin əsərləri haqqında tərtib olunmuş ilk biblioqrafik göstəricidir. Biblioqrafiya X.Məmmədovun anadan olmasının 55, elmi pedaqoji fəaliyyətinin isə 35 illiyinə həsr olunmuşdur. 1980-2010-cu illər ərzində professor X.Məmmədovun yaradıcılığında çox məhsuldar və zəngin bir tarixi dövrü əhatə etdiyinə görə belə bir vəsaitin çap olunması zərurəti yaranmışdır. Bəhs olunan dövrdə professor X.Məmmədovun kifayət qədər kitabları, monoqrafiyaları, dərslikləri, tədris proqramları, yüzlərlə jurnal və qəzet məqalələri çap edilmiş, məruzələri və çıxışları olmuşdur. Məlumat üçün bildiririk ki, bu vəsaitin nəşrinə kimi professor X.Məmmədov haqqında yalnız yerli və dünya əhəmiyyətli nəşrlərdə - Pol-

şada nəşr olunan «Xudafərin» (1996 - № 2. S. 80-84), İsveçrədə nəşr olunan «Araz» (1996 - №1. - S.72-75), Türkiyədə nəşr olunan «Azərbaycan» (1997 - S.19-21) jurnallarında, həmçinin «Bakı Biznes Universiteti-10» jurnalında (2003 - S.18) , «Ağcabədi ensiklopediyası»nda (2006 - S. 356), «Qarabağ alimləri» ensiklopedik nəşrinin I-cı cildində (2010, S.382-383) və bir neçə respublika əhəmiyyətli qəzetlərdə qısa məlumatlar verilmişdir.

Bibliografiyada professor X.Məmmədovun göstərilən müddət ərzində çap olunmuş 15-dən çox dərsliyi, monoqrafiyası, dərs vəsaitləri, fənn proqramları və digər müxtəlif xarakterli yüzlərlə əsərləri haqqında məlumat verilir.

Kitabda həmçinin professor X.Məmmədovun rəsmi opponenti olduğu namizədlik və doktorluq dissertasiyaları, redaktə etdiyi və rəy verdiyi əsərlər haqqında da məlumat verilir.

Vəsaitin əhatə etdiyi dövrdə professor X.Məmmədovun 15 adda kitabı və müxtəlif mövzularda 100-dən artıq dövrü mətbuat əsərləri (615 çap vərəqi) çap olunmuşdur.

Həmçinin bu vəsaitdə professor X.Məmmədovun həyat və elmi fəaliyyətini özündə əks etdirən xronologiyadan istifadə olunmuş, müəllif

haqqında görkəmli alimlərin, Bakı Dövlət Universiteti əməkdaşlarının, millət vəkillərinin, ictimai siyasi və dövlət xadimlərinin fikirlərinə də geniş yer verilmişdir.

Vəsaitin tərtibinə verilən tələblərə uyğun olaraq, məzmun və xarakterindən asılı olmayaraq, bütün materiallar nəşrilinə görə və daxili əlifba ardıcılığına əməl olunmaqla verilmişdir.

Bibliografik vəsaitdən istifadəni asanlaşdırmaq üçün köməkçi göstəricilər də tərtib olunmuşdur.

Hesab edirəm ki, professor X.Məmmədovun elmi-pedaqoji və ictimai siyasi fəaliyyəti ilə, həmçinin onun Azərbaycan tarix elminin çox maraqlı və zəngin bir dövrünə həsr edilmiş əsərləri ilə daha yaxından maraqlananlar üçün bu vəsait çox etibarlı bir məlumat mənbəyi olaraq onların ən yaxın köməkçisinə çevriləcəkdir.

Sonda bu məlumat vəsaiti haqqında öz dəyərli fikirlərini bildirən insanlara əvvəlcədən təşəkkürümü bildirir və xahiş edirəm ki, əgər hər hansı bir irad və təklifləri olarsa onu bu ünvana göndərsinlər:

Ünvan: AZ-1000, Bakı şəhəri, Xaqani küçəsi 29.
E-mail: contact@anl.az <<mailto:contact@anl.az>>

X.M.Məmmədov haqqında gör- kəmli alimlərin, millət vəkillərinin və pedaqoqların fikirləri

Xəqani müəllim ilə sonralar dostluğa çevrilən tanışlığımızın 39 ilə çatdığını düşünəndə məni heyrət bürüdü. Mənim üçün bu sanki dünənin hadisəsi idi və bu illər ərzində az qala 40 ilə çatan dostluğumuzun nə zaman yaşa dolduğundan görünür xəbərsiz olmuşuq. Ötən əsrin 70-ci illərində biz Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinin tələbələri idik. Həmin illərdə bu fakültə öz siyasi perspektivinə görə nüfuzlu fakültələrdən biri sayılırdı və el arasında çox vaxt bu fakültəyə «raykom fakültəsi» də deyirdilər. Məhz 1970-ci ildə biz çox böyük müsabiqə nəticəsində formalaşan cəmisi 25 nəfərdən ibarət olan tarix fakültəsinə daxil olmuşduq. Bu 25 nəfərdən ən yaşlısı artıq yaşı 35-i haqlamış və səkkiz ildən çox universitetin qapısına ayaq döyüb öz arzusu- na qovuşan ucarlı Məmməd Əliyev idi, ən cavan isə 16 yaşı yenicə tamam olmuş Xəqani Məmmədov idi. Qərribə burasında idi ki, qrupun ən yaşlısı ilə ən gənc nümayəndəsi yataqxanada bir otaqda qalırdılar və sonralar bu mehribançılıq onlar ara-

sında dostluğa çevrildi. Hətta vəzifə və rəsəliyinə görə də onlar bir-birini tamamladılar və Məmmədi sinif nümayəndəsi vəzifəsindən çıxaranda onun yerinə artıq bütün semestri əla qiymətlərlə başa vuran Xəqanini qoydular. Doğrudan da elə ilk dərs ilində Xəqani öz istedadını ortaya qoydu və smestri əla qiymətlərlə başa vurdu.

Tələbəlik illərində Xəqaninin intellektual potensialı açıq-aydın özünü göstərirdi və bu potensial onun universiteti qırmızı diplomla qurtarması ilə təsdiqləndi. Mən tam səmiyyətlə etiraf edirəm ki, Xəqaninin qırmızı diplomu gecə-gündüz oxumaqdan qızarmış gözlərinin rəngindən mayalanmışdı. Elə bunun nəticəsi idi ki, o aspiranturanı da uğurla başa vurub elmlər namizədi oldu və az sonra çox maraqlı bir mövzuda doktorluq dissertasiyası müdafiə etdi. Xəqaninin doktorluq işi maraqlı bir mövzuya - XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan milli hərəkatına həsr edilmişdi. Əslində sovet dövründə belə mövzular qeyri-rəsmi formada qadağan olunmuş mövzular sırasına daxil edilmişdi. Sovet ideologiyasının böhranından sonra Azərbaycan milli hərəkatı, onun mərhələləri, aparıcı şəxsiyyətləri haqqında araşdırma aparmaq, əsərlər yazmaq necə dəyərlər dövrün başlıca tələbatına çev-

rilmişdi. Bu tələbatı ilk ödəyənlərdən biri Xəqani Məmmədov oldu. Onun doktorluq dissertasiyası Azərbaycan milli hərəkatının aydın bir mənzərəsini yaratmış, dönüş məqamlarını müəyyənləşdirmiş və bu hərəkatın hansı tarixi şəxsiyyətlərin çiyinlərində getdiyini ortaya qoymuşdu. Bu araşdırma kitab kimi nəşr olundu və sözün tam mənasında tarixşünaslığımızı zənginləşdirən bir əsərə çevrildi. Eyni zamanda bu mövzu üzərində iş X.Məmmədovun bir alim kimi formalaşmasında mühüm rol oynadı. Şübhəsiz ki, milli diriliyimizin əsas dayaqları olan H.Zərdabi, Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu, Ə.Topçubaşov, M.Ə.Rəsulzadə kimi işıqlı şəxsiyyətlərin Azərbaycan milli hərəkatında rolunu araşdırdıqca, bu işıqdan bir az da bizim dostumuz Xəqaninin payına düşdü. Elə bu mövzunun işığında o, doktor da, professor da oldu və elmi araşdırmalarının gedişində respublikanın aparıcı tarixçi alimlərindən birinə çevrildi. Bu gün prof. X.Məmmədov XI siniflər üçün «Azərbaycan tarixi» dərsliyinin müəlliflərindən biridir və minlərlə şagirdimiz keşməkeşli tariximizin sirlərini onun yazdığı dərslikdən öyrənir. Bu az bir alimə nəsimə olan hadisədir və Xəqani bu etimadı öz elmi, öz intellektual bacarığı və pedaqoji səriştəsinə görə qazanmışdır. 55 yaş dostumuz Xə-

qaninin təqvim yaşdır. Lakin o, elmdə qazandığı uğurlara görə daha gəncdir. Həyat dəyişir və zaman sürətlə inkişaf edir. Xəqani bir vaxtlar tələbəklik illərində aldığı beşlərin cəmi ikisini yan-yanaya qoyub. Arzu edirəm ki, onun həyatda qazandığı «əla»lar tələbəklik illərində aldığı «5»lərin sayından həm kəmiyyət etibarını ilə çox, məna və məzmun etibarını ilə daha da sanballı olsun».

Cəmil HƏSƏNLI,

tarix elmləri doktoru, professor,
millət vəkili

İnsan əməli ilə tanınır. Özünə və sözünə güvənəndə, kimliyini anlayanda, nə üçün yaşadığını və yaratdığını dərk edib qiymətləndirəndə böyüklük qazanır, sevilir, hörmət sahibi olur.

Var-dövlət, vəzifə insanlığın meyarı olmadığı halda insanlıq varın, dövlətin, vəzifənin meyarıdır. İnsan ağılı, kamalı, düşüncəsi ilə daha dövlətlidir.

Tarix elmləri doktoru, professor, yaxın dostum Xəqani Məmmədov da belə dövlətli insanlardan biridir. Onu uzun müddət tanıdığımıza, dostluq etdiyimə görə haqqında mübaligəsiz, həm də daha ətraflı danışa bilərəm. Ancaq onun tərifə ehtiyacı yoxdur. Xəqani müəllimi bir şəxsiyyət, alim, vətəndaş, yaxşı ailə başçısı kimi tanıdan, sevdiren haqqında deyilən tərifli sözlər deyil, əməlləri, vətənpərvərliyi, insani keyfiyyətləri, vətənə xalqa və dövlətə məhəbbətidir. Buna görə də hesab edirəm ki, o, öz insani xüsusiyyətlərinə görə yalnız mənim deyil, insanlığı qiymətləndirən hər bir kəsin dostudur, əzizidir.

Özünə və sözünə sadıqlığı, ağılına və düşüncəsinə arxalanması, zəhmətinə və elminə güvənməsi, tamahının və səbrinin sahibi olması, sadəliyi, təvazökarlığı, səmimiyyəti həyatının mənası bilməsi, yalandan, qeybətdən, paxıllıqdan

uzaq olması, namərdə, nadana yerini bilməzə əyilməməsi, sözünü üzə deməsi, yaxşılara iman gətirib ağıllı adamların hörmətini saxlaması, onların qeydinə, qayğısına qalması ağılı kəsəndən bu günə kimi Xəqani müəllimi sevdilir, ucaldır və həyat yollarını işıqlandırır.

Dostum Xəqani Məmmədovun elmi, təhsili, əsərləri, alimliyi nə qədər dəyərli, qiymətli, yüksəkdirsə, insanlığı ondan qat-qat yüksəkdir.

Ağılla əxlaqın qovuşduğu bir alim ömrünün arzuları kimi nisgilləri də çoxdur. Hər birimiz kimi Qarabağ dərdi, əsir torpaqlarımızın, el-obalarımızın həsrəti Xəqani müəllimin də qəlbini didir, parçalayır, hər an kövrəldir, sızıldadır. Bu sızıntılar sətirlərə çevrilib çoxsaylı məqalələrdə, kitablarda əksini tapsa da, torpaqlarımız işğaldan azad edilməyincə sönən deyil.

Vətəninə, xalqını xoşbəxt, torpaqlarını azad görmək Xəqani müəllimin ən böyük arzusudur. Bir alim ürəyi bu arzularla döyünür, yaşayır və yaradır. Bu ömürlə nəinki bir dost kimi mənəm, onu tanıyan hər bir kəsin fəxr etməyə haqqı var.

Ömrün uzun olsun, Xəqani müəllim!»

Tahir RZAYEV,
millət vəkili

Bu sətirləri yazmağa başlayarkən xəyalım məni 30 il əvvələ, 1979-cu ilə apardı. O vaxt ağılıma belə gətirməzdim ki, 25 yaşlı cavan bir aspirant dostuma 30 ildən sonra 55 yaşlı münasibətilə təbrik yazacağam. Bu illər elə bir göz qırpımında keçib gedib, ömrün sürətlə keçən illərinə çevrilib. Ancaq keçən bu illər ərzində Xəqani şərəfli bir həyat yolu keçmiş, aspirantlıq pilləsindən professorluq vəzifəsinə yüksəlmişdir.

Taleh elə gətirib ki, biz həyat yollarında qoşa addımlamışıq. Eyni vaxtda eyni kafedrada aspirant olmuşuq. Tədqiqat sahəmiz eyni problem, elmi rəhbərimiz eyni adam olub. Eyni ildə universitetdə müəllimlik fəaliyyətinə başlamış, eyni ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişik və az vaxt fərqi ilə elmlər doktoru və professor adını almışıq. Elmi taleyimizdə kədərimiz də, sevincimiz də bir olub. Deyirlər çətin günlər adamı yaxınlaşdırır. Bu deyim bizim münasibətlərdə təsdiqlənib.

Haşiyə: Elmi rəhbərimizlə Müdafiə Şurasının sədri arasında xoşagəlməz münasibətlərin çanağı bizim başımızda çatladı, ikimiz də bəd-xahlığa ünvan olduq.

Zərdüşt təliminə görə şər qüvvələrə qarşı mübarizədə insanın başlıca silahı xeyirxah fikir, xeyirxah söz və xeyirxah əməldir. Ömrünü bu üç tezis üzərində kökləyənlərə yaxşı adam deyirlər. Hə yaxşı ki, dünya belələrindən xali deyil. Belə xeyirxah insanlardan biri universitetin o dövrdəki Elmi işlər üzrə prorektoru, professor Yəhya Məmmədov (bu adı oxuyan hər bir kəs şübhə etmirəm ki, onun ruhuna rəhmət oxuyacaq) hər ikimizi o bədxahların əlindən aldı. Bu anlar Xəqani ilə mənim aramda olan münasibətlər artıq dostluğa çevrildi. Biz sonrakı taleh yollarımızı da qoşa addımladıq və bu gün də dostluğumuz davam edir.

Professor Xəqani Məmmədovu tanıyan hər bir kəs mənim belə bir fikrimi təsdiqləyər ki, o çox səbirli və təmkinli adamdır. Allah səbr edənləri sevər deyimi var. Ümumiyyətlə, iman iki paranın birləşməsindən ibarətdir: bir yarısı səbr, o biri yarısı sükutdur. Bu cəhətdən Xəqani müəllim qibtə ediləsi adamlardan biridir. Yoldaşlarına, dostlarına və tanıdığı hər bir kəsə səbr və hörmətlə yanaşan Xəqani müəllimin qazandığı uğurlarda bu cəhət həmişə aparıcı olmuşdur. Bundan sonrakı bütün həyatında tanrı səbri və təmkini onun əlindən almasın.

Xəqani müəllim çox istedadlı pedaqoqdur. Tələbələri onu xeyirxah və qayğıkeş bir müəllim kimi sevir və ona hörmətlə yanaşır. Xəqani müəllim tariximizin ən aktual problemlərindən olan milli-azadlıq hərəkatı tarixinin tədqiqatçısıdır. Onun bu problemə həsr edilmiş monoqrafıya və məqalələri ciddi tədqiqat işləridir.

İnkarolunmaz həqiqətdir ki, şəxsiyyətin cəmiyyətdə tutduğu yerin əsas göstəricisi ailədir. Bu kiçik cəmiyyəti idarə edə bilməyənlərdən heç nə gözləmək olmaz. Xəqani müəllim olduqca ciddi və mehriban ailə başçısıdır. O, ağıllı, tərbiyəli və cəmiyyət üçün faydalı olan üç ovlad böyütmüşdür. Onun ailəsi milli və mənəvi dəyərləri qoruyub saxlayan nümunəvi ailələrdəndir.

Əziz Xəqani müəllim! Sən ömrünün ən müdrik illərini yaşayırsan və qəlbində həyata keçirmək istədiyin arzuların var. Qoy tanrı səni arzularına qovuşdursun, istədiyin qədər şirin ömür nəsisib olsun. 55 yaşın mübarək!

Bir xatirəm köçəcəkmə xatirələrə
Mən xatirə köçəcəkdir mənimlə, əfsus».

Fəzail İBRAHİMLİ,
tarix elmləri doktoru, professor,
millət vəkili

Azərbaycanın görkəmli tarixçi alimi, tarix elmləri doktoru, professor, Xəqani Məmmədov öz müasirlərindən yüksək elmi imkanları, fitri istedadı, iti zəkası və digər mənəvi keyfiyyətləri ilə fərqlənən ziyalılarından biridir. Mən Xəqani müəllimi Bakı Dövlət Universitetində birgə işlədiyim illərdən tanıyıram. O, nəinki müəllimlik etdiyi fakültələrdə, bütövlükdə Universitet kollektivinin dərin hörmətini qazanmışdır.

Xəqani müəllim tələbəlik və aspiranturada oxuduğu illərdə də ictimai işlərdə fəal iştirak etmiş, görkəmli tarixçi alimlərin rəhbərliyi altında elmi tədqiqat işləri aparmış və bunun nəticəsində də ali məktəbi fərqlənmə diplomu ilə bitirdikdən sonra bir neçə il doğulub boya-başa çatdığı Ağcabədi rayonunda müəllimlik etdikdən sonra yəni-dən BDU-nun tarix fakültəsinin aspiranturasına daxil olaraq təhsilin bu pilləsini də çox uğurla başa vurduqdan sonra doğma universitetdə ali humanitar təhsilin formalaşmasında böyük zəhmət çəkmişdir.

Professor Xəqani Məmmədov çox qısa bir vaxtda universitetin böyük kollektivinin dərin hörmətini qazanmaqla yanaşı həm də Azərbaycan tarixinin indiyənə kimi öyrənilməmiş sahəsinin ən tanınmış tədqiqatçılardan biri olduğunu sübut

etdi. O, öz elmi mövqeyini təsdiqləməklə bərabər həm də ötən illər ərzində peşəkar bir tədris təşkilatçısı kimi də formalaşmışdır. XIX yüzillikdə və XX yüzilliyin sonlarında Azərbaycan tarixinin araşdırılmamış sahələrinin tədqiq edən gənc alim, tezliklə yeni materiallarla zəngin olan namizədlik və doktorluq dissertasiyaları müdafiə edərək tarix elmləri doktoru adını almışdır. Onun müdafiə etdiyi mövzular çox aktual olmaqla yanaşı Azərbaycan tarix elmində çox az tədqiq olunmuş milli azadlıq məsələlərinə, Azərbaycan Demokratik Respublikası, müstəqilliyimizin bərpasına, bir sözlə tariximizin ən qədim sahələrindən XX əsrin ən dəhşətli faciəsi olan Xocalı soyqırımına qədər olan bir dövrü əhatə edir.

O, nədən yazırsa-yazsın, əsasən faktlara və sənədlərə söykənən fikirlər müəllifi kimi tanınır. Məhz ona görədir ki, respublikamızın tanınmış tarixçi alimləri və elm adamları içərisində onun özünə məxsus xüsusi yeri var.

Ömrünün 35 ilini Azərbaycan tarixinin və tarixşünaslığımızın tədqiq olunmamış sahələrinin araşdırılmasına, vətən tarixinin formalaşdırılmasına, inkişafına, tədrisinə və yüksək ixtisaslı kadrların yetişdirilməsinə həsr etmiş bu istedadlı alim yaxın və uzaq xarici dövlətlərdə də çox yax-

şı tanınır və onunla elmi yaradıcılıq əməkdaşlığı edirlər.

Xəqani Məmmədovun zəngin müəllimlik və həyat təcrübəsi, mükəmməl təhsili və fitri istedadı bir çox elm xadimlərinə qismət olmayan təşkilatçılıq missiyaları yerinə yetirməyə ona xüsusi imkan yaratmışdır. O, dünya və vətən tariximizin inkişafında baş verən yenilikləri həmişə diqqətlə izləyir və eyni zamanda bu yeniliklərə öz münasibətini də bildirir.

Professor X.Məmmədovun elmi və pedaqoji fəaliyyəti onun simasında paralel vəziyyətdə inkişaf edir. Bu cəhətdən o tanınmış tarixçi bir alim olmaqla yanaşı respublikada kifayət qədər tanınmış yaxşı ali məktəb işçisi və tədris təşkilatçısıdır. Çünki, uzun illər BDU-da işləmiş və püxtələşmiş bir alim üçün Bakı Biznes Universitetində prorektor, Dövlət İdarəçilik Akademiyasında dekan və nəhayət AMI-nin Ağcabədi filialında direktor işləmək onun üçün çox sadə və həm də çox məsuliyyətli bir iş olmuşdur.

Filiala rəhbərlik etdiyi qısa bir zamanda bu tədris ocağı haqqında artıq ictimaiyyət arasında çoxsaylı müsbət fikirlər dolaşmaqdadır.

X.Məmmədov respublikada tarixçi alimlərin yetişməsində zəhməti olan alimlərdən biridir.

O, uzun illərdir ki, Vətən tarixi üzrə doktorluq və namizədlik dərəcələri verən bir neçə ixtisaslaşmış müdafiə şuralarının üzvü olmuşdur.

Ali məktəbə rəhbərlik etmək, orada təhsil alan gənclərin təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olaraq onların fəal həyat mövqeyinə istiqamət vermək, eyni zamanda elmi tədqiqat işləri ilə məşğul olmaq öz sahəsi üzrə çox dəyərli əsərlər yazmaq, insanları elmə, biliyə və təhsilə istiqamətləndirmək X.Məmmədovun gündəlik işidir. Buna görə də o, Allah və məxsus olduğu Azərbaycan xalqı qarşısında üzü ağ, alını da açıqdır.

Dəyərli dostum, istedadlı alim, gözəl ailə başçısı, səmimi insan və son dərəcə xeyirxah işlərə imza atan Xəqani müəllimi təbrik etməklə yanaşı bir arzumu da dilə gətirərək deyirəm:

-Xəqani müəllim! Qarabağın çətin günləri arxada qalsın, Sizin növbəti doğum günlərinizi və gələcək yubileylərinizi, alacağınız dövlət mükafatlarını Şuşada, Kəlbəcərdə və Göyçədə keçirək!»

Abuzər XƏLƏFOV,

Əməkdar elm xadimi,
tarix elmləri doktoru, professor,
Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma
Akademiyasının həqiqi üzvü

Bakı Dövlət Universiteti zaman-zaman xalqımız üçün çox dəyərli və qüdrətli alimlər ordusunun yetişdirilməsinin beşiyi başında durmuşdur. Və bu iş bu gün də belədir. Həmin nüfuzlu alimlərdən biri də şəxsiyyətinə, alimliyinə və ziyalılığına çox hörmətlə yanaşdığım görkəmli tarixçi alim professor Xəqani Məmmədovdur.

Təcrübəmdən bilirəm ki, şəxsiyyətlər müəyyən məqam yetişdikdə mütləq öz varlıqlarını nümayiş etdirməklə nələrə qadir olduqlarını göstərə bilirlər. Uzun illər BDU-da bir yerdə işləməklə bərabər Xəqani müəllimin bütün elmi pedaqoji fəaliyyəti mənim gözlərim önündə keçib. Xəqani eləmlər doktoru, professordur. Yaxşı ali məktəb işçisidir, yaxşı tarixçi pedaqoqdur, əvəzsiz tədqiqatçıdır. Bütün bunlarla yanaşı o, Azərbaycan dövlətini, ana dilini, milli-mənəvi dəyərlərini göz bəbəyi kimi qoruyan bir insandır. Bu mənada onun həm alimliyinin, həm də insanlığının miqyası çox genişdir.

Yaxşı mənada qibtə ediləcək tərbiyəçidir, yaxşı ailə başçısı, sevimli ata, nəvəsi üçün mehriban dostdur. Azərbaycanlılıq duyğusu, zəngin nəzəri bilik, mənəvi təmizlik, özünə və ətrafdakı insanlara qarşı son dərəcə diqqətli olmaq Xəqani

Məmmədovun onu tanıyanlarda etibar və etimad formalaşdırmış əsas cəhətləridir.

Elmi-pedaqoji fəaliyyətinin bütün dövrlərində X.Məmmədovun öz mövzu dairəsi, dəst-xətti, özünə məxsus olan bir təhlil və təhqiq tərzini olmuşdur. Yaxşı xatırlayıram ki, universitetdə keçən əsrin 70-80-ci illərində hələ milli oyanışın gizli fəaliyyəti dövründə Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda heç nədən çəkinmədən fəal mübarizə aparanlardan biri də Xəqani müəllim idi. Milli müstəqilliyimizin bərpaı illərində o, artıq bu sahənin həm təşkilatçılarından biri, həm də ictimai-siyasi prosesləri dəqiq analiz və təhlil edərək gələcək fəaliyyət proqramları verən ziyalılardan biri, bəlkə də birincilərdən idi. Qarabağ məsələsi bir insan kimi də, bir ziyalı kimi də, onun həm həyatında həm də yaradıcılığında xüsusi yer tutur və tam məsuliyyəti ilə deyirəm ki, onun bu sahədəki yaradıcılığı çox vacib bir elmi-tədqiqat işinin mövzusuudur.

Professor X.Məmmədov uzun illər BDU da bizimlə əməkdaşlıq edib, çoxlu qiymətli tədqiqatlar apararaq 15-dək çox dəyərli monoqrafiyalar və kitablar çap etdirib. Bakı Biznes Universitetində prorektor, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında

dekan vəzifəsində çalışmış professor 2007-ci ildən AMI-nin Ağcabədi filialında direktor vəzifəsində çalışır.

Qısa bir vaxt ərzində filialda kifayət qədər işlər görüb, onun tədris və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi sahəsində nailiyyətləri var. Bu haqda respublika mətbuatında indi də çoxlu yazılar dərc olunur.

Azərbaycan tarixinə, elminə və təhsilinin inkişafına istiqamətlənmiş bir məhəbbət hissi X.Məmmədovun əsrin son illərində yazdığı əsərlərinin pafosunu və həqiqi vəziyyətini təşkil edir. Yaxşı cəhətlərindən çox danışmaq və yazmaq olar, lakin ən yaxşı əlamətlərdən biri budur ki, Xəqani müəllimdə əllaməlik, fürsətdən istifadə etmək, gərəksiz yerə mətləbi uzatmaq, ölçübiçi gözləmədən, təhlil etmədən nəticə çıxartmaq, tez qərar vermək, kiçik bir məsələni şişirdib həyəcan qaldırmaq onun xarakterinə və elmi-pedaqoji fəaliyyətinə yaddır. Şəxsiyyətin kamilliyi, davamlı ağıl və iradi keyfiyyətlərə malik olmaq, xarakter bütövlüyü Xəqani müəllimin təbəssümlü çöhrəsini daha qabarıq tamamlayan insani amillərdəndir.

Həm mənəm, həm də Xəqani müəllimin ürəyincə olan çox istəklərimiz var ki, bunlardan biri Qarabağ məsələsidir. Arzu edirəm ki, Qara-

bağın azadlığını görək və Xəqani müəllimin bundan sonrakı yubileylərini və doğum günlərini onun doğulub boya-başa çatdığı aranlı dağlı Qarabağda daha təntənə ilə qeyd edək.

Həyatımız çox qaynar keçir. Lakin qayğılar, problemlər, dostlar və çoxsaylı zənglərin içərisində bir Xəqani yüksəkliyi var. - Azərbaycanşünaslıq tarixində, ana dili tarixində Xəqani Şirvanidən Xəqani Məmmədova qədər keçilmiş tarix və həmin tarixin müasir zirvəsində çox cəsərlə duranlardan biri professor Xəqani Məmmədov, mənim əziz dostum Sizə, gələcək fəaliyyətinizdə, xüsusilə xalqımızın tale yüklü məsələləri istiqamətindəki görəcəyiniz böyük işlərdə uğurlar arzulayıram».

Xəlil ISMAYILOV,

Tarix elmləri doktoru, professor,
Əməkdar mədəniyyət işçisi,
BDU-nun Kitabxanaçılıq və
informasiya fakültəsinin dekani

Memuar janrında yazılmış bir kitabda gözəl bir epigraf oxumuşam: «Xatirələr faydalı olsun deyə, səmimi yazılmalı gerçəkliyə tən gəlməlidir».

Professor Xəqani müəllimlə tanışlığımız 80-ci illərin əvvəllərindən başlamışdır. Onun qayğıkeşliyini, səmimiliyini Bakı Dövlət Universitetinin aspiranturasına imtahan verəcəyim zaman ərəfəsində hiss etmişəm.

Əgər soruşsalar ki, Xəqani Məmmədovu necə xarakterizə edərdiniz, fikirləşmədən mən deyərdim: O, istedadlı alim, bacarıqlı, təcrübəli müəllim, yaxşı dost və səmimi insandır. Hər insanın ömür tarixi var. Bu tarixin məzmunu, zənginliyi, onun keçdiyi həyat yolu, dostluq və yoldaşlıq münasibətləri ilə müəyyənləşir.

Xəqani müəllim elə dostlardandır ki, ona tərif gərək deyildir. Onun nə fəxri ada, nə də təmtəraqlı sözlərə ehtiyacı yoxdur. Xəqani müəllim ciddi xarakterli, elmə, Vətənə, elə-obaya vurğun ziyalıdır. Onun xarakteri, istedadı və mümtaz zəkası doğrudan da təkcə alimlik peşəsində deyil, həm də insanlıq üfüqlərində parlayır.

Nümünəvi ziyalılığı, davranışı, sakit, təmkinli olması, səliqəli geyimi, səmimi xasiyyəti, nurani siması ilə nəzərləri həmişə cəlb edir, başqalarından seçilir. O, həmişə öz elminə, məntiqi

təfəkkürünə, düşüncəsinə, mühakimələrinə söykənən bir insandır.

Xəqani müəllimin həyatda özünəməxsus elə bir fəlsəfəsi var ki, onun həyat lirikasında mənəvi saflıq, poetik təbiət, Vətənə, xalqa sədaqət üstünlük təşkil edir.

Çoxlarından fərqli olaraq Xəqani müəllim təkcə öz taleyini yaşamır. O, həm də kimlərinə taleyini yaşayır. Belə olmasaydı Xəqani müəllim bu qədər sevilməzdi. Onun qəlbindən, gözlərindən parlayan göz yaşları onu sevənlərin yanaqlarından süzülür.

Bir dəfə qoca Tolstoydan soruşurlar: Özü-nüzü necə hiss edirsiniz? Cavab verir: «Allaha şükür, narahat» Xəqani müəllim də belədir, özü üçün, el-obası, qohum-əqrabası üçün narahat olur.

Əziz dost qulaq as ürəyimin səsinə,
Yeni gələn bu təzə ildə 55 yaşın mübarək.
Gəlin dostlar alqış deyək bu bayrama,
Qoy hər obada, hər eldə mübarək olsun.

İlhamını eldən alıb, el qayğına qalan
Zəhmətinin bəhrəsiylə 55-ə çatan
Gələcəyə yol göstərib, şərəfli yol keçib
Elm adını uca tutub professor olub.
Qazandığı bu zəfərlə 55-ə çatıb

Qazandığınız bu zəfərlə bu adınız mübarək!

Əziz dost! Mən 55-illik zamanın arasında sənin sədaqət dolu üzünü, günəş kimi parlaq taleyini görürəm. Sən fikrən dostlarla, insanlarla yanaşı addımlayırsan, Vətənlə, millətinlə, xalqla nəfəs alırsan, sənin böyüklüyün bundadır. Mən sənin xoşbəxt simanda, sənin uzaqgörən gözlərinin şöləsində həyata olan sevgini, eşqi görürəm.

Xəqani müəllim! illər ötüb keçdikcə siz də həyatın acısını-şirinini duya-duya, dada-dada müdrikləşirsiniz. Kaş hər dəfə ömrün müəyyən dolayına çatdıqda qohum-əqraba, dost-tanış, tanıyanlar hamılıqla təəccüb edib soruşalar: Yəni doğrudanmı, onun bu qədər yaşı var? İndi mən də fikirləşirəm ki, sevimli dostumuz Xəqani müəllimin 55 yaşa çatmasına necə inanasan?

Mən fikirləşirəm Xəqani Məmmədovun iki taleyi var: biri uşaqlıq çağından əlindən tutaraq bu 55 il ona yar olmuş, onu tələbə, müəllim, alim-professor kimi dostlara sevdirmiş, Xəqani Məmmədov sevgisini qəlblərə doldurmuş tanrı sevgisidir, ikincisi isə Milli dəyərləri yüksək tutan şəxsiyyətin Vətənə, millətə və dövlətə olan sevgisidir..

55 illik bir ömrün ağrılı-acılı, sevincli-kədərli günləri zərrəciklər kimi ayların, illərin qaranlıq guşəsinə səpələnib. Lakin bu zərrəciklər illərin qaranlıq guşəsində də parlayır, gələcəyə nur saçır.

Xəqani müəllimin qatarı düz 55 ildir ki, aram-aram, sakit-sakit yol gedir. Bu ömür qatarı-

nın yollarında heç də həmişə yaşıl işıq yanmayıb. Bəzən qırmızı, bəzən də sarı işıq da nəsib olub bu ömür yollarının qatarının aydın yollarına. Xəqani müəllimin ömür yollarının ayları, illəri bu qatarın vaqonlarıdır. Bu vaqonlardan isə dostlara professorun saymaqla bitməyən nailiyyətləri, elmi əsərləri, monoqrafiyaları, dərs dediyi tələbələr, yetişdirdiyi elm adamları, mütəxəssisləri boylanır. Xəqani müəllim məhz saydıqlarımızın içərisində fəxrlə gəzən ağır gəmidir. Mən yenə bu gəminin 55-ə çatmasına inana bilmirəm və bu yaşın gəldiyini görəndə yadıma hörmətli şairimiz N.Həsənzadənin aşağıdakı misraları düşür:

İllər pillələrmiş bizdən ötəri,
Yollara gah bürkü gah da çən düşür.
Şöhrətin sevinci yaşın kədəri,
Tərs kimi ikisi bir vaxta düşür.

Xəqani müəllim! Fikirləşirəm 55-i haqladın 100-ə nə qaldı, arzum budur 100-ü haqlayasan, mən də sağ olam və onda deyəm, əziz dostum Xəqani müəllim, 100-ü haqladın 150-yə nə qaldı»

İbrahim ZEYNALOV,
tarix elmləri doktoru, professor

Mən eşidəndə ki, X.M.Məmmədovun 55 illik yubileyi tamam olur, qərara aldım ki mütləq öz sözümlü deməliyəm. Xəqani müəllimi 30 ilə yaxındır ki, tanıyıram və bir kollektivdə, yəni Bakı Dövlət Universitetində çalışırıq. Onun təşkilatçılığı, savadı və rəhbərlik qətiyyəti nəzərə alınaraq Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasına dekan, sonra isə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Ağcabədi filialına direktor vəzifələrinə təyin edildi.

X.M.Məmmədov aspiranturada oxuduğu ilk günlərdə elmi axtarıslara ciddi girişdi, hamımızın gözlədiyi kimi, dissertasiya işlərini vaxtında yekunlaşdırıb namizədlik və doktorluq dissertasiyalarını müdafiə etdi. Onun elmi axtarıslarının məhsulu olan «Azərbaycan milli hərəkəti (1875-1918-ci illər)» adlı doktorluq dissertasiyası və monoqrafiyası Azərbaycan tarixçiləri tərəfindən yüksək bəyənilmişdi. Ancaq Xəqani müəllim bunlarla kifayətlənmədi. Sonralar yeni-yeni elmi əsərlər, ali və orta məktəblər üçün dərs vəsaitləri və monoqrafiyalar yazıb elmi ictimaiyyətin istifadəsinə verdi. Həmin əsərlərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin maarif və mədəniyyət sahəsində fəaliyyəti, Azərbaycan xalqına qarşı erməni

cinayətkarları tərəfindən törədilən soyqırımlar və deportasiyalar ətraflı tədqiq edilmişdir və elmi ictimaiyyət tərəfindən bəyənilmişdir.

X.M.Məmmədov həqiqətən yaradıcı alim, istedadlı rəhbər, sevimli dost və gözəl insandır. O, yüksək insani keyfiyyətlərə malik olan xeyirxah rəhbər və təcrübəli pedaqoqdur. Adını və şəxsiyyətini yüksək tutduğum, bir çox tələbələrinə və dostlara ideal və nümunə olan Xəqani müəllim işlədiyi və çalışdığı universitetdə böyük hörmətə və nüfuza malikdir. İşlədiyi və çalışdığı bütün sahələrdə xalqına, Vətəninə, elinə və obasına ləyaqətlə xidmət etmiş, ona göstərilən bütün etimadları özünün yüksək intellektual zəkası, dərin erudisiyası və ağsaqqallıq müdrikliyi ilə doğrultmuşdur.

Hörmətli dostum, 55 illik yubileyin çox mübarək, tanrı köməyin olsun!»

Azad RZAYEV,

BDU-nun Azərbaycan tarixi»
kafedrasının müdiri, tarix elmləri
namizədi, dosent

Bu gün respublika elmi ictimaiyyətinin görkəmli alimlərindən biri, Azərbaycanda və türk dünyasında tanınmış dəyərli tarixçi alim, yüzlərlə insanın qəlbində özünə əbədi heykəl ucaldan, sevgi və istək dolu mənəvi ömür yaşayan Xəqani Məmməd oğlu Məmmədovun anadan olmasının 55 və elm-pedaqoji fəaliyyətinin 30 ili tamam olur. Qəlbinin hərarətini, zəngin elmi biliyini istəklili tələbələrinə öyrətmək, tanıdıtanımadı bütün insanlara əlindən gələn köməyi etmək, onlara mənəvi dayaq olmaq Xəqani müəllimin elmi-pedaqoji və ictimai-siyasi fəaliyyətinin başlıca amalına çevrilmişdir. Məhəmməd Peyğəmbər (s.) hədislərinin birində demişdir: «İnsanların ən xeyirlisi başqalarına xeyri dəyəndir». Xəqani müəllim həmişə belə xeyirxah insanlardandır.

Qədim Roma imperatorlarından birinin dediyi kimi, ən böyük elm müdriklikdir, ən yüksək müdriklik isə xeyirxahlıqdır. Bu baxımdan X.M.Məmmədov yeni tarixi şəraitdə fəaliyyətə başlayarkən bütün hərəkətlərində və addımlarında haqqın qələbəsinə çalışmış, təbiətindəki saflıq və səmimiyyət, mənəvi və əxlaqi mübarizə üçün ona dönməz cəsarət və qətiyyət verilmişdir. Onun həm rəhbər, həm müəllim, həm mütəxəsis kadr və həm də bir ziyalı kimi həqiqət konsepsiyası

daha geniş ictimai məkan ölçüsü kəsb edir, Vətənə və xalqına xidmət onun başlıca amalıdır.

Hər kəsi səbirlə dinləmək, hadisələrə doğru-düzgün qiymət vermək, mühakimələrində obyektivlik, sərbəstlik, ardıcılıq və qətiyyətlilik Xəqani müəllimin həyat kredosudur.

Xəqani Məmmədov ağsaqqal insan, müdrik adam, dəyərli alim, gözəl təşkilatçı, əvəzsiz dost, minlərlə insanın və tələbə dünyasının sevdiyi istəklili müəllim, təcrübəli pedaqoq, xalqını və Vətənini canı qədər sevən insandır. Yaxşılıq və xeyirxahlıq onun qanında və canında, bütün elmi və pedaqoji yaradıcılığında, praktik əməllərində və mənalı ömür bioqrafiyasındadır.

X.M.Məmmədov Azərbaycan tarix elmində öz sözünü deyən yaradıcı və məhsuldar tədqiqatçı alimdir. Mənim şəxsən yadımdadır. Xəqani müəllim bizim Bakı Dövlət Universitetinin aspiranturasına daxil olduğu ilk günlərdən elmə necə böyük həvəsi və istəyi vardır. Məhz həmin istək arzusu ilə Xəqani müəllim respublikanın, o zamanlı İttifaq dövlətinin mərkəzi şəhərlərinin kitabxanalarında, arxivlərdə yorulmaq bilmədən axtarışlar aparar, yeni-yeni arxiv materiallarını elmi dövriyyəyə cəlb edərdi. Həmin ciddi elmi axtarışların məntiqi nəticəsidir ki, onun qələmi-

nin məhsulu kimi Azərbaycanın XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərini əhatə edən milli hərəkat tarixi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsil, elm və mədəniyyət sahələrində fəaliyyəti, Türkiyədə və Azərbaycanda erməni quldurları tərəfindən törədilən soyqırımlar və b. samballı tədqiqat əsərləri yazıldı və geniş elmi ictimaiyyətin istifadəsinə verildi. Xəqani müəllim doktorluq dissertasiyasını müdafiə etməklə kifayətlənmədi. Müdafiədən sonra onun ali məktəblər üçün dəyərli dərsləri vəsaiti və monoqrafiyası, bir çox elmi əsər və məqalələri işıq üzünə gördü. Onun Azərbaycan tarix elminin müxtəlif sahələrinə dair çoxlu elmi əsərləri, dərsləkləri və monoqrafiyaları, ali məktəblərimizdə tədris edilən və sevilərək oxunan kitabları vardır.

X.M.Məmmədov dövlətçiliyimizin qorunmasında və möhkəmlənməsində vətəndaş qeyrəti ilə irəlidə gedən ziyalılarımızdandır. Təhsil sisteminin yaxşılaşdırılmasına və təkmilləşdirilməsinə dair Xəqani müəllimin səmərəli təklifləri və tövsiyələri vardır. Gözünün nurunu, qəlbinin işığını, elmi təfəkkürünü və zəkasının mayasını tələbələrinə, magistrələrinə və yetirmələrinə verən Xəqani müəllim bu gün həqiqətən hamıdan daha çox xöşbəxt insandır, ona görə ki, onun yetişdirdiyi ləyaqətli kadrlar, yüzlərlə mütəxəssis Xəqani

müəllimi özünün ideali sanır, ona çox böyük sevgi və sayğılarla, hörmət və ehtiramla yanaşırlar.

Əzizim Xəqani müəllim! Ömür dünyanızın müdriklik çağı olan 55 illik yubleyiniz mübarək olsun. Siz Azərbaycan xalqı üçün, minlərlə tələbə və tədqiqatçılar üçün zəngin irs yaratmışınız. Sizin bu zəngin irsinizdən neçə-neçə insanlar istifadə edəcək, öyrənəcək, faydalanacaq və ömrünü zə Uca Tanrıdan xeyir-dua diləyəcəklər. Siz insanı ucaldan, həqiqətlərlə adamları yaşadan şirin-şərbət arzularla xəşbəxt gələcəyə inanan bəşəri ideyalarla özünü ətrafdakılara sevdiren xeyirxah əməllərlə yaşayan və fəaliyyət göstərən gözəl bir insan, fədakar alim, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Ağcabədi filialını cənnət məkanına çevirən təşkilatçı bir rəhbər, bizim üçün mehriban bir qardaş və istəkli dostsunuz. Allahımız həmişə köməyiniz olsun».

Nuru MƏMMƏDOV,
tarixi elmləri namizədi, dosent, professor

Tarix elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Müəllimlər Institutunun Ağcabədi filialının direktoru Xəqani Məmmədovu 30 ildən çoxdur ki tanıyıram. O, çox istedadlı tarixçi alim, görkəmli elm xadimi və respublikamızda yaxşı tanınan tədris təşkilatçılarından biridir.

Professor X.Məmmədovun çoxsaylı monoqrafiyaları, dərslikləri, dərs vəsaitləri və tərtib etdiyi fənn proqramları var. Onun həmmüəllif olduğu ümumtəhsil məktəblərinin XI sinifləri üçün tərtib etdiyi dərsliklərdən biri olan «Azərbaycan tarixi» kitabı 2000-ci ildən indiyənə kimi hər il təkrar nəşr olunur.

Xəqani müəllimi mən çoxdan, Bakı Dövlət Universitetinin tələbəsi olduğum illərdən tanıyıram. Sonralar tale belə gətirdi ki, 2007-ci ilə kimi həmin universitetdə bir yerdə əməkdaşlıq etdik. Onun çox yaxşı insani keyfiyyətləri var. Onları saymaqla başa çatdırmaq olmaz. Professor Xəqani Məmmədovu nəinki respublikamızın, həm də xarici dövlətlərin elmi pedaqoji ictimaiyyəti yaxşı tanıyır. Əsərləri xarici dövlətlərdə dəfələrlə nəşr olunub. Bir necə ixtisaslaşmış müdafiə şuralarının

üzvü olub. Onun pedaqoji fəaliyyəti ilə elmi fəaliyyəti həmişə bir-birini tamamlayır.

Dağlıq Qarabağ və Ermənistan- Azərbaycan məsələlərində daim prinsipal mövqe nümayiş etdirib. Ömrünün çox hissəsini şərəfli vətən tariximizin çox zəngin və maraqlı bir dövrünü araşdırmağa həsr edib.

Mən, Xəqani müəllimi həmişə ölkəmizdə həyata keçirilən bütün ictimai - siyasi proseslərin ön sıralarında görmüşəm. Bir dəfə də olsa onun bədbin və ümüdsüz olduğunu görməmişəm. Xəqani müəllimi bir də ona görə sevirik ki, o, dəhşət dərəcədə yaxşı həmsöhbətdir, sədaqətli dostdur, qabiliyyətli və həssas insandır.

Sonda çox qiymətli bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşərdi. Professor X.Məmmədovun həyatda çox qiymətli bir nailiyyəti də var. Bu onun ailədə cəmiyyətimiz üçün, xalqımız üçün çox gərəkli olan övladlar tərbiyə edib, boya-başa çatdırmasıdır. Özü kimi xanımı da, övladları da xalqımız və dövlətimiz üçün strateji cəhətdən çox qiymətli olan sahələrdə çalışmaq insanların və cəmiyyətimizin sağlamlığı keşiyində dururlar. Heç şübhəsiz ki, professor X.Məmmədovun çoxillik

səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətinin tükənməyən enerji mənbələrindən biri də məhz onun sağlam ailə mühitinə malik olmasıdır.

Ömrünün zirvəsində durub, onun keçmiş və gələcək günlərinə baxan Xəqani müəllimə çox böyük nailiyyətlər və xoşbəxtliklər arzulamaq olar. Mənim arzum isə budur ki, qəlbində hansı arzuları varsa həmin arzularına çatsın və bu arzuların içərisində Azərbaycanımızın ərazi bütövlüyünün qeyd ediləcəyi qələbə günündə Xəqani müəllimlə həmin təntənədə olmağı arzulayıram».

Nadir İSMAYILOV,

BDU-nun kitabxanaçılıq
və informasiya fakültəsinin dosenti

Mən, əlbəttə, tarixçi deyiləm və təbiidir ki, bu istiqamətdə elmi-nəzəri və tədqiqat işləri də aparmamışam. Deməli, tarixə, tarixi mövzularda yazılmış əsərlərə, elmi-tədqiqat materiallarına elmi-nəzəri səviyyədə qiymət verməyə də çətinlik çəkirəm.

Ancaq elə müəlliflər, elə əsərlər, elə kitablar var ki, onlara tarixçi olmasan da münasibət bildirmək, rəy söyləmək, fikir bildirmək mümkündür. Belə müəlliflərdən biri tarix elmləri doktoru, professor Xəqani Məmmədovdur. Bunun, şübhəsiz ki, səbəbləri var. Ən əvvəl, burada professor Xəqani Məmmədovun tədqiqata cəlb etdiyi mövzuları, müraciət etdiyi fakt və hadisələri yada salmaq lazımdır. Heç kimə sirr deyildir ki, bir sıra hallarda, xüsusilə əvvəllər adi, ötəri mövzulara, heç bir xüsusi və ciddi tədqiqat və araşdırma yükü olmayan, xalqımızın, millətimizin tarixi taleyi üçün o qədər də əhəmiyyət kəsb etməyən mövzularda dissertasiyalar yazılırdı, kitablar çap olunurdu. Ancaq tariximiz, soykökümüz, keçdiyimiz mübarizə yolları və s. haqqında yazmaq daha vacib və zəruridir.

Məsələyə bu prizmadan yanaşsaq, qeyd etməliyik ki, Xəqani Məmmədovun tədqiqat materialları, müraciət etdiyi mövzular bilavasitə xalqı-

mızın tarixi, müstəqillik və suverenlik uğrunda mübarizəsi, soyqırımı, deportasiya və s. kimi aktual, taleyüklü hadisələrə həsr olunmuşdur. İndi - aşkarlıq və demokratiya dövründə bu mövzularda hamı yazıb bilər. Ancaq əvvəlki illərdə belə mövzularda əsər yazmaq, kitab çap etdirmək, hər şeydən əvvəl, elmi sanbal və istedadla yanaşı, vətəndaş cəsarəti, iradə, qətiyyət və əzmkarlıq tələb edirdi.

Xəqani Məmmədovun bir alim kimi yaradıcılığının fərdi keyfiyyətləri, elmi-tədqiqat istiqaməti, siyasi-ideoloji diapazonu barədə danışarkən daha bir məsələ üzərində dayanmaq lazım gəlir. Bu da onun əsərlərindəki ifadə və yanaşma tərzini, əlvan və elastik kompromizasiya, geniş bilik, informasiya və dünyagörüşündən doğan zəngin dil və üslubdur. Bu baxımdan professor Xəqani Məmmədovun elmi üslubu, elmi dili, tarixi hadisələrə və faktlara yanaşma tərzini, yazı manerası olduqca maraqlıdır. Xəqani müəllimin elmi dili hər cür akademizmdən, ağır, mürəkkəb üslubdan uzaqdır. Onun dili olduqca sadə, aydın və rəvandır. Heç də təsadüfi deyildir ki, professor Xəqani Məmmədovun xalqımızın keçdiyi tarixi inkişaf yolunun ən çətin və mürəkkəb dövrlərinə həsr olunmuş kitabları birnəfəsə oxunur, oxucu

qətiyyənlə yorulmur, maraqlı və həvəslə əsərin sonuna can atır.

...Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Ağcabədi filialının son vaxtlar abadlaşdırılmış, xüsusi zövq və səliqə ilə təmir edilmiş həyətini gəzirəm, tədris korpusuna, auditoriyalara, kafedralara baş çəkirəm, koridorlarla addımlayıram, divarlarda filialda həyata keçirilən elmi-pedaqoji tədbirləri, elmi-nəzəri konfrans və diskussiyaları əks etdirən fotolara baxıram, materialları oxuyuram, qaynar, yaradıcı mühitlə rastlaşıram. Müasir işıqlandırma və istilik sistemi, yaradılmış əlverişli mühit, sağlam mənəvi-psixoloji ab-hava bura qədəm basan hər kəsdə xoş duyğular, təhsilimizin, elminin sabahına möhkəm inam, bu şəraitə, bu gözəlliyi yaradanlara minnətdarlıq hissləri yaradır.

Qəlbindən bu sözlər keçir: Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Ağcabədi filialının direktoru Xəqani Məmmədovun adının qarşısında tarix elmləri doktoru, professor, «Qızıl Qələm» mükafatı laureatı sözləri ilə yanaşı, daha bir ləyaqətli titullar da əlavə olunur: bacarıqlı elm təşkilatçısı».

Ziyəddin SULTANOV,
«Xalq qəzetinin bölgə müxbiri,
Əməkdar jurnalist

PROFESSOR XƏQANI MƏMMƏDOVUN HƏYAT VƏ FƏALİYYƏTİNİN

ƏSAS TARİXLƏRİ

Xəqani Məmməd oğlu Məmmədov **1954**-cü il iyun ayının 18-də Azərbaycan Respublikasının Ağcabədi şəhərində anadan olmuşdur.

1959 - Ağcabədi şəhər Hüsülü kənd orta məktəbinin I sinfinə qəbul olunub.

1968 - ÜİLKİ sınıflarına qəbul edilmişdir.

1970 - Ağcabədi şəhər 1 saylı orta məktəbini bitirmişdir.

1970 - Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə qəbul olunur.

1975 - Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirir və Təhsil Nazirliyinin göndərişinə əsasən Ağcabədi şəhər 7 saylı səkkizillik məktəbə ixtisası üzrə tarix müəllimi təyin edilir.

1977 - Ağcabədi şəhər 1 saylı orta məktəbə tarix müəllimi təyin edilir.

1979 -Azərbaycan Dövlət Universitetinin aspiranturasının əyani şöbəsinə qəbul olunduğu üçün Ağcabədi şəhər 1 saylı orta məktəbin müəllimi vəzifəsindən azad olunur.

1982 -Aspiranturanı başa çatdırır və ADU-nun tarix fakültəsinə müəllim vəzifəsinə təyin edilir.

1985-»Azərbaycan Kommunist Partiyasının zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsi sahəsində fəaliyyəti (1976-1980-ci illər) mövzusunda müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

1987 - Müsabiqə yolu ilə «Sov. IKP tarixi» kafedrasına baş müəllim təyin edilir.

1989 - Müsabiqədən keçdiyinə görə «Siyasi tarix» kafedrasının Təbiət fakültələri üzrə dosent vəzifəsinə seçilir.

1991 - «XX əsrin siyasi tarixi (I h.) (mühazirə kursu) adlı dərsliyi nəşr olunur. (həmmüəllif).

1994 - Təbiət fakültələri üzrə «Siyasi tarix kafedrasının dosenti vəzifəsini tutur.

1995 - «XX əsrin siyasi tarixi» (I h.) (mühazirə kursu) adlı dərsliyi nəşr olunur. (həmmüəllif).

1995 - «XX əsrin siyasi tarixi (II h.) (mühazirə kursu) adlı dərsliyi nəşr olunur. (həmmüəllif).

1995-2003 - Bakı Biznes Universitetinin prorektoru və Humanitar elmlər kafedrasının müdiri vəzifələrini icra etmişdir.

1996 - «Azərbaycan milli hərəkatı» (1875-1918-ci illər) adlı monoqrafiyası nəşr edilmişdir.

1998 - «Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkat» (XIX yüzilliyin sonları -XX yüzilliyin əvvəlləri) mövzusunda müdafiə edərək tarix elmləri doktoru, alimlik dərəcəsi almışdır.

1999 - «Azərbaycanın qədim və orta əsrlər tarixi» kafedrasına dosent vəzifəsinə keçirilir.

1999 - «Aydınlarımızın istiqlal mücadiləsi» adlı kitabı nəşr edilmişdir.

1999 - «Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində fəaliyyəti» (1918-1920-ci illər) adlı kitabı (həmmüəllif) nəşr edilmişdir.

2000 - Müsabiqə yolu ilə «Azərbaycanın qədim və orta əsrlər tarixi» kafedrasının professor əvəzi vəzifəsini tutur.

2000 -«Azərbaycan tarixi» adlı ümumtəhsil məktəblərinin XI sinifləri üçün dərsliyi çap olunur (həmmüəllif).

2001 - Yeni Azərbaycan Partiyasına üzv qəbul olunur.

2003 - Səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyəti nəzərə alınaraq Respublika Təhsil Nazirliyinin «Fəxri fərman»ı ilə təltif olunur.

2004 - Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında fəaliyyət göstərən İxtisaslaşdırılmış Müdafiə Şurasının yanında Elmi seminarın sədri təyin edilmişdir.

2005 - «Azərbaycanın qədim və orta əsrlər tarixi» kafedrasında 0.5 ştat əvəzçiliklə qalmaqla başqa işə keçdiyi üçün tutduğu vəzifədən azad edilir.

2005 Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında «Rəhbər kadrların ixtisasının artırılması fakültəsinin dekanı vəzifəsinə təyin edilir.

2005 - «Azərbaycan xalqının milli istiqlal mübarizəsi» (XIX yüzilliyin sonları -XX yüzilliyin əvvəlləri) adlı dərsləri nəşr edilmişdir.

2000-2007 - Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunda və Bakı Dövlət Universitetində fəaliyyət göstərən İxtisaslaşmış Müdafiə Şuralarının üzvü olmuşdur.

2006 - «Türkiyədə və Azərbaycanca erməni millətçilərinin cinayətləri» adlı kitabı nəşr edilmişdir (həmməğəllif).

2007 - Azərbaycan Müəllimlər Institutunun Ağcabədi filialına direktor təyin edilmişdir.

2008 - «Erməni iddiaları və azərbaycanlıların soyqırımını» adlı kitabı nəşr edilmişdir (həmməğəllif).

2008 - «Qızıl qələm» mükafatına layiq görülmüşdür.

2000-2008 - Rusiya, Ukrayna, Belarusiya, Polşa, Almaniya, Türkiyə, İran, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Gürcüstanda elmi ezamiyyətlərdə olmuşdur.

2009 - «İlin nüfuzlu ziyalısı» fəxri adını alır.

Ömrün və elmin zirvəsində

(Həyat və yarասıcılıđına həsr olunmuş tarixi oçerk)

Müasir dövrdə xalqımızın ictimai, siyasi və mədəni həyatında elə tarixi şəxsiyyətlər var ki, onların həyat və fəaliyyətləri, gördükləri xeyirxah işlər müəyyən zaman keçdikdən sonra özünü daha qabarıq göstərir. Azərbaycan xalqı da belə oğulları ilə daim fəxr etmiş, onların zəkasının işığına və sözünün dəyərinə pənah aparmışdır. Belə ziyalılardan biri də böyük bir tarixi dövr üçün xalqımızın istiqlal və milli azadlıq salnaməsini yaratmış, müasir dövrdə Azərbaycanın görkəmli tarixçi alimlərindən biri olan tarix elmləri doktoru, professor Xəqani Məmmədovdur. O, öz müasirlərindən yüksək elmi imkanları, fitri istedadı, iti zəkası, insanlar arasındakı böyük nüfuzu və digər mənəvi keyfiyyətləri ilə fərqlənən ziyalılardan biridir. XX yüzilliyin sonlarında çox qiymətli və geniş əhatəli elmi pedaqoji tədqiqat işləri ilə Azərbaycanın tarixçi alimlərinin sırasına daxil olan bu gənc alim qısa zaman kəsiyində elmi ictimaiyyətin dərin hörmət və səmimiyyətini qazanmışdır.

Onun elmi tədqiqatlarında əsasən tariximizin bu məsələləri daha geniş işıqlandırılmışdır:

Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatının meydana gəlməsi, inkişaf mərhələləri və nəticələrinə aid olan araşdırmaları, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və onun əsas rəhbərlərinin həyat və fəaliyyətlərinin obyektiv işıqlandırılması, 1993-1995-ci illərdə Azərbaycanın Dövlət Müstəqilliyinin bərpası və qorunub saxlanması uğrunda mübarizə, müstəqil dövlət quruculuğumuzun əsas istiqamətlərinin tədqiqi, hüquqi dövlət quruculuğu məsələləri, müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul olunması, ölkənin iqtisadi və sosial inkişaf məsələləri, Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətinin qurulması, milli təhlükəsizlik və xarici siyasət problemləri, Ermənistan-Azərbaycan və Dağlıq Qarabağ problemi, ermənilərin azərbaycanlılara və türklərə qarşı əsassız ərazi iddiaları, azərbaycanlıların soyqırımı, torpaqlarımızın erməni silahlı qüvvələri tərəfindən zaman-zaman zəbt olunması, erməni terrorçu partiyaları, təşkilatları və onun ən məşhur cəlladlarının xalqımıza qarşı törətdikləri qanlı faciələr, Azərbaycanın dövlətçilik və milli mənafeələrinə düşmən kəsilmiş bəzi qüvvələrin dövlət çevrilişi cəhdlərinin qarşısının alınması, 1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsi, azərbaycanlıların dədə-baba torpaqlarından rus və ermənilərin birləşmiş silahlı qüvvələri tə-

rəfindən qovulması, XX yüzilliyin Xocalı soyqırımı, saysız-hesabsız erməni terror və zorakılıqları, dünya və respublika əhəmiyyətli minlərlə tarixi, dini abidələrimizin erməni vandalizminin qurbanına çevrilməsi və tariximizin digər müasir aktual məsələləri.

Bu əsərlər içərisində «Azərbaycan milli hərəkatı», «Aydınlarımızın istiqlal mücadiləsi», «Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində fəaliyyəti», «Azərbaycan xalqının milli istiqlal mübarizəsi», «Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri», «Erməni iddiaları və azərbaycanlıların soyqırımını» adlı monoqrafiyalar, dərsliklər və dərs vəsaitləri xüsusi yer tutaraq Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatının XIX yüzilliyin sonunu və XX yüzilliyi bütövlükdə əhatə edən geniş bir dövrün siyasi və tarixi salnaməsini özündə əks etdirir.

Mən, Xəqani müəllimi Bakı Dövlət Universitetində birgə təhsil aldığımız illərdən tanıyıram. O, çox az bir vaxtda nəinki müəllimlik etdiyi fakültələrin, bütövlükdə çoxsaylı universitet kollektivinin dərin hörmət və ehtiramını qazanmışdı. Həyat səhifələrini vərəqlədikcə gözlərimiz önündə bir insanın mənalı və işıqlı ömür simfoniyası daha aydın canlanır:

Məmmədov Xəqani Məmməd oğlu 1954-cü ilin adı yaz günlərinin birində Qədim Qarabağ torpağının səfəli guşələrindən biri olan Ağcabədi şəhərində qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. O, 1970 -ci ildə indiki Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil olmuş və 1975-ci ildə həmin fakültəni fərqlənmə diplomu ilə bitirərək, 1975-1979-cu illərdə təyinatla Ağcabədinin 1 və 7 saylı şəhər məktəblərində öz ixtisası üzrə müəllimlik etmişdir. Təhsilini artırmaq məqsədi ilə 1979-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin əyani aspiranturasına daxil olur və 1982-ci ildə aspiranturanı müvəffəqiyyətlə bitirərək universitetdə ixtisası üzrə müəllim vəzifəsində saxlanılır. Ona əziz və doğma olan bir kollektivdə, özü də vaxtilə ona bu fakültədə dərs demiş respublikamızın tanınmış tarixçi alimləri ilə birlikdə işləmək xoşbəxtliyi nəsis olmuşdur. Sağlam mənəvi psixoloji mühit universitetdə işlədiyi illərdə Xəqani müəllimin həm elmi, həm pedaqoji, həm də dünyagörüşünün formalaşmasında xüsusi bir mərhələ təşkil edir.

Yorulmadan gecəli - gündüzlü apardığı çoxillik səmərəli elmi işlərin nəticəsi olaraq 1985-ci ildə namizədlik, 1998-ci ildə isə «Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkət» (XIX əsrin sonları-XX əsrin əvvəlləri) mövzusunda doktorluq dissertasiyası müda-

fia edərək tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almışdır.

Nəinki yazıldığı dövrdə, indinin özündə də və bundan sonra da bu əsər öz əhəmiyyətini heç vaxt itirməyəcək. Dissertasiyanın avtoreferatında tədqiqatın elmi yeniliyi haqda deyilir: «Dissertasiyada ilk dəfə olaraq Azərbaycan milli hərəkatının təkamül tarixi izlənilmiş, hər bir məsələnin özünəməxsus xüsusiyyətləri səciyyələndirilmişdir. Buna görə də tədqiqat işində Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkatın ana-dilli mətbuat uğrunda mübarizəsindən başlanmış, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə qədər keçib gəldiyi çətin, mürəkkəb və zəngin təkamül prosesi mərhələlərlə izlənilmişdir. Bu fundamental tədqiqat işinin məqsəd və vəzifələri isə müəllif tərəfindən aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir: Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkat tarixinin ardıcıl, sistemli şəkildə öyrənilməmiş XIX yüzilliyin sonları-XX yüzilliyin əvvəllərini əhatə edən dövrün araşdırılması, Azərbaycan milli hərəkatının əsasını təşkil edən milli - demokratik partiyaların və müsəlman təşkilatlarının formalaşması və təkamülü prosesini işıqlandırmaq, Azərbaycan dövlətçiliyinin yaranmasının zəmini olan tarixi-siyasi hadisələri təhlil etmək, milli hərəkat tarixinin təkamül prosesini izləmək, milli təkamül tarixinin əsas mərhələlərini müəyyənləşdirmək, milli hərəkat tarixinin spesifik xüsusiyyətlərini ardıcıl sistemləşdirmək və əsas təkamülünü üzə çıxarmaq, Azərbaycan tarixşünaslığında problemin tədqiqi ilə bağlı

yazılmış əsərləri ümumiləşdirərək onlara münasibət bildirmək, sovet tarixşünaslığının bu dövrün tədqiqi ilə bağlı araşdırmalarının qüsurları və yanlışlıqlarını konseptual şəkildə üzə çıxartmaq, işlənməmiş arxiv sənədlərindən ilk dəfə istifadə etməklə yeni tarixi faktları və məxəzləri elmi dövriyyəyə daxil etmək.

Həqiqətən də bu əsər yazılana qədər Azərbaycan milli hərəkatı, onun ayrı-ayrı dövrləri və hadisələri barədə çoxsaylı əsərlər yazılsa da, nə sovet tarixşünaslığında, nə də onun tərkib hissəsi olan Azərbaycan tarixşünaslığında, məsələyə «sinfi mübarizə» mövqeyindən yanaşıldığından mövzuya konseptual milli baxımdan yanaşılmamışdır. Lakin müəllifin yazdığı işin obyektiv nəticələri və ümummilliyə hərəkatdan bəhrələnməsi dissertasiyanın elmi əhəmiyyətini daha da artırmış və bunun nəticəsində bu tədqiqat işi bəhs olunan mövzu üzrə ən etibarlı mənbə kimi gələcəkdə yazılacaq tədqiqat işləri üçün örnək rolunu yerinə yetirməkdədir.

Dissertasiya işinin rəsmi opponentləri olmuş Azərbaycanın görkəmli tarixçi alimləri, tarix elmləri doktorları, prof. T.Musayevanın, prof. S.Qarayevin və prof. X.Köçərlinin vaxtilə bu tədqiqat işinin vətən tariximizin inkişafındakı gələcək əhəmiyyəti barədə söylədikləri müsbət fikirlər özünü artıq çoxdan doğrultmuşdur.

Elmi fəaliyyəti ilə yanaşı zaman keçdikcə X.Məmmədov pedaqoji sahədə də müəyyən nailiyyətlər qazanmış və bunun nəticəsində 2001-2005-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetinin «Azərbaycan tarixi» kafedrasının professoru vəzifəsini tutaraq, elmi pedaqoji fəaliyyətini daha da genişləndirmişdir.

Respublika ictimaiyyəti professor X.Məmmədovu təkcə tanınmış alim, yaxşı müəllim kimi deyil, həm də yaxşı tədris təşkilatçısı və qabaqcıl ali məktəb işçisi kimi tanıyır. O, Bakı Dövlət Universitetində işləməklə yanaşı eyni vaxtda 1996-2003-cü illərdə Bakı Biznes Universitetində Beynəlxalq Əlaqələr üzrə prorektor, «Humanitar fənnlər» kafedrasının müdiri vəzifələrini də icra etmişdir. O, Dövlət İdarəçilik Akademiyasına dəvət olunur və 2005-2007-ci illərdə akademiyanın «Rəhbər kadrların ixtisasının artırılması» fakültəsinə dekan və eyni zamanda burada fəaliyyət göstərən İxtisaslaşdırılmış Müdafiə Şurasının nəzdində olan Elmi seminara müvəffəqiyyətlə rəhbərlik edir.

Bir qədər sonra onun təhsil sahəsindəki peşəkar fəaliyyətini və bu sahədəki sərəştəsini nəzərə alan Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi 2007-ci ilin oktyabr ayında professor

X.Məmmədovu Azərbaycan Müəllimlər Institutunun Ağcabədi filialına direktor vəzifəsinə təyin edir.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, Ağcabədi Rayon İcra Hakimiyyətinin təşəbbüsü ilə baş tutmuş bu təyinat rayon ictimaiyyətinin və ziyalılarının böyük rəğbətinə səbəb oldu. Filiala rəhbərlik etdiyi qısa bir zamanda uzun illər bu sahədə qazandığı təcrübə onun köməyinə gəlir və bunun nəticəsi kimi tez bir zamanda filialın maddi-texniki bazasını və təlim-tərbiyə prosesini müasir tələblər səviyyəsinə qaldırmağa nail olur.

Filialda mənəvi- psixoloji cəhətdən görülmüş çox qiymətli olan işlərin nəticəsidir ki, filialın professor- müəllim heyətindən bir nəfər ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə «Tərəqqi medalı» almış, bir nəfərə isə Təhsil Nazirliyi tərəfindən «Qabaqcıl təhsil işçisi» döş nişanı verilmişdir. Aparılan məqsədyönlü işlərin nəticələrindən biri kimi bu müddət ərzində pedaqoji prosesdə, ali təhsilli gənc mütəxəssislərin formalaşmasında, filialın kadr potensialının möhkəmləndirilməsində və onların seçilib yerləşdirilməsində, yerinə yetirilən elmi işlərin keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılmasında, filialın maliyyə - təsərrüfat fəaliyyətinin yenidən qurulmasında, istilik sisteminin müasir avadanlıqlarla təchiz edilərək işə salınmasında, kitabxana fondunun yeni tədris ədəbiyyatı ilə zənginləşdirilməsində

və bütövlükdə ali məktəb həyatının digər sahələrini də əhatə edən çoxlu nailiyyətlər qazanılmışdır.

Fəxrlə qeyd etməliyik ki, bəhs olunan dövrdə qazanılmış ümumi nailiyyətlərin içərisində X.Məmmədovun özünəməxsus elmi pedaqoji nailiyyətləri də az deyildi. Onun qələminin məhsulu olan 15-dən çox monoqrafiyanın 4-ü, 100-dən çox elmi məqaləsinin 20-si məhz son 3 ilin payına düşür.

O, elmi - pedaqoji fəaliyyətə başlayandan indiyə kimi tarixçi alimlərin yetişdirilməsi məqsədi ilə bir neçə aspirant və dissertanta elmi rəhbərlik etmiş, 30-a kimi namizədlik və doktorluq dissertasiyası üzrə rəsmi opponent, 90-a qədər dissertasiya işinə rəy vermiş, monoqrafiya və dərs vəsaitlərinin elmi redaktoru olmaqla bu istiqamətdəki işini indi də davam etdirir. O, Azərbaycanda və xaricdə nəşr olunan bir neçə jurnalların redaksiya heyətinin və alimlik dərəcəsi verən müdafiə şuralarının üzvüdür.

Respublikanın elmi ictimaiyyətinə yaxşı məlumdur ki, professor X.Məmmədovun çoxsaxəli elmi pedaqoji yaradıcılığında dərslük, dərs vəsaitlərinin və tədris proqramlarının yazılması və tərtibi də xüsusi bir yer tutur. Bunların içərisində alimin Azərbaycanın tanınmış digər tarixçi alimləri ilə birlikdə həmmüəllif olduğu ümumtəhsil

məktəblərinin 11-ci sinfləri üçün yazılmış «Azərbaycan tarixi» (Bakı, 2000) dərsliyinin xüsusi yeri vardır. Çünki bu dərslik birbaşa Azərbaycan xalqının böyük oğlu, bütün dünyada tanınmış ictimai-siyasi xadim, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin göstərişi və rəhbərliyi altında yazılmışdır. Dərslik indiyə kimi hər il təkrar nəşr edilərək «Çox zəngin, mürəkkəb və ziddiyyətli hadisələrlə, böyük uğurlarla dolu tariximizin 1918-2003-cü illər dövrünün tədrisi və mənimsənilməsində sözsüz ki, böyüməkdə olan nəslin milli özünüdürək, vətənpərvərlik, milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlər əsasında tərbiyə edilməsində» müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Bu dərslik quruluşuna görə 6 bölmə, 19 fəsil, 58 paragraf və 349 səhifədən ibarətdir. Elmi pedaqoji cəhətdən çox təqdirəlayiqdir ki, dərsliyin əvvəlində və son səhifəsində ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin gənc nəslin təlim-tərbiyəsində aid olan çoxsaylı müdrik fikirlərindən nümunələr verilmiş, dərsliyin ilk səhifəsində Ulu Öndərin gələcəyimiz olan gənclərin qarşısında qoyduğu vəzifə aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir: «... İndi müstəqil Azərbaycanın hər bir gənci məktəbdə milli təhsil alaraq öz xalqının, millətinin, qədim zamanlardan indiyə kimi olan tarixini gərək yaxşı bilsin. Əgər bunu bilməsə o, həqiqi vətəndaş ola bilməz. Əgər bunu bilməsə o, vətəninini qiymətləndirə bilməz. Əgər bunu bilməsə o,

millətinə olan mənsubiyyəti ilə istənilən səviyyədə fəxr edə bilməz».

Bu bir həqiqətdir ki, ömrünün bütün şüurlu hissəsini Azərbaycanda Milli Azadlıq hərəkatının və milli istiqlal mübarizəsinin tədqiqinə və öyrənilməsinə həsr etmiş, əvvəllər də bir neçə dərsliyin müəllifi olan alim üçün vətən tarixi dərsliyini yazmaqdan üstün və şərəfli heç nə ola bilməz.. Həqiqətən ümum-milli liderimiz Heydər Əliyevin tapşırığı əsasında bu dərsliyin yazılmasında iştirak etməsini professor X.Məmmədov Ulu Öndərimiz tərəfindən ona göstərilmiş ən böyük etimad kimi dəfələrlə müxtəlif istiqamətli yazılarında və çıxışlarında xüsusi qeyd etmişdir.

Alimin əsərlərindən biri də 1996-cı ildə nəşr olunmuş «Azərbaycan milli hərəkatı» (1875-1918-ci illər) adlanır. Əsər XX yüzilliyin sonlarında çap olunsa da, əslində müəllif bu əsərin üzərində Bakı Dövlət Universitetinin aspiranturasında təhsil aldığı illərdə, özü də gizli şəkildə həm tədqiqat aparmış, həm də bəhs olunan dövrün qeyri-leqal inkişaf edən milli azadlıq hərəkatının ən gənc üzvlərindən biri olmuşdur.

Adından görüldüyü kimi bu əsəri də müəllif Azərbaycanın milli hərəkat tarixinə həsr etmişdir. Burada Azərbaycan milli hərəkatının ilkin oyanışdan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasına

qədərki dövrü ilk dəfə olaraq işlənmiş, real və elmi baxımdan olduğu kimi tarixilik saf-çürük edilərək bəhs olunan dövrün mövzu üzrə həqiqi mənzərəsi tam aydınlaşdırılmışdır. Bu əsərində professor X.Məmmədov Azərbaycan tarixində ilk dəfə milliyətcə erməni olan P.V.Mosesovun «Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi» (1917-1920-ci illər) adlı doktorluq dissertasiyasında Azərbaycanın milli hərəkət tarixinə hər cürə ləkə yaxan» və xalqımızın düşməni, Azərbaycanlıların 31 Mart Soyqırımını təşkil edən S.Şaumyana «milli qəhrəman» adının qazandırmasına etiraz edərək, onun əsl murdar və qaniçən simasını açmağa nail olmuşdur.

Bəli, Sovet Ittifaqının «milli qəhrəmanı» sayılan bu türk və azərbaycanlıların qaniçən qatili haqqında doğru olanı yazmaq vaxtı ilə hər azərbaycanlı aliminin cəsarət etdiyi iş deyildi. Professor X.Məmmədovun bu əsərində elmi dövriyyəyə ilk dəfə daxil etdiyi etibarlı mənbələr və arxiv sənədləri indiyə kimi də bəhs olunan mövzunun işıqlandırılmasında ən etibarlı mənbələr kimi tədqiqatçılar tərəfindən geniş istifadə olunmaqdadır. Əsərdə əsas işıqlandırılan hadisələrin ardıcılığı belədir:

Milli istiqlal mübarizəsinin sosial-iqtisadi və siyasi təməli, maarifçilik hərəkəti və milli-mədəni inkişaf, milli demokratik ideyalarının

formalaşmasında aydınların rolu, birinci rus inqilabı və Azərbaycanda milli demokratik fikir, erməni-Azərbaycan - türk münaqişəsi və onun milli hərəkatın inkişafına təsiri, Müsavat partiyasının yaranması və milli istiqlal mübarizəsində onun rolu, I Dünya müharibəsi illərində Azərbaycanın iqtisadi və sosial - siyasi durumu, 1917-ci il fevral inqilabı və istiqlal hərəkatının ümummilliyet prosesə çevrilməsi, milli istiqlalın gerçəkləşməsi uğrunda mübarizəsi və s.

Müəllif Azərbaycan milli demokratik fikrinin inkişafından bəhs edərək göstərir ki, birinci rus inqilabı ərəfəsində Azərbaycan yazıçıları, publisistləri, ana dilində mətbuat orqanları açmaq imkanı əldə edərək «Həyat», «Füyuzat», «Tərəqqi», «Təkamül», «İrşad», «İqbal» və başqa mətbu orqanlarını yaratdılar. Bununla da onlar ictimai-siyasi fikir tarixinin əsasını qoydular. Əsası Azərbaycanın görkəmli filosofu Heydər Hüseynov tərəfindən qoyulmuş bu problemin də ilk dəfə geniş şəkildə Azərbaycan tarixşünaslığında elmi əsaslarla, tarixi həqiqətin olduğu kimi işlənməsi professor X.Məmmədovun adı ilə bağlıdır. Bu işin elmi cəhətdən əhəmiyyəti bir də ona görə dəyərlidir ki, ona müasir dövrün ictimai-siyasi prosesləri prizmasından baxılmışdır.

Əsərin əvvəlində müəllif Azərbaycanda milli hərəkatın tədqiqatçılarını tarixi ardıcılıqla qruplaşdı

raraq, əsas cəhətləri göstərmək, nəyin doğru, nəyin həqiqətdən uzaq olduğunu bir məqsəd kimi qarşıya qoymuşdu. Əvvəlcə 1917-1920-ci illər tarixi ilə yanaşı milli hərəkatın əvvəlki illərinə nəzər salır və haqlı olaraq qeyd edir ki, bəhs olunan dövrdə yazılmış tədqiqat əsərləri milli hərəkatın mərhələlərinin ümumi mənzərəsinin müəyyən tərəfini canlandırmaq baxımından əhəmiyyətlidir. Bu baxımdan A.Rayevskinin, Y.Pathauzerin, M.D.Hüseynovun, Ə.Qarayevin, Q.Hüseynovun, M.Quliyevin və digər tədqiqatçıların adlarını qeyd edir. XX yüzilliyin 50-60-cı illərində Azərbaycanda Sovet Hakimiyyətinin qələbəsinə həsr edilmiş akademik nəşrlərdən də bəhs olunur və Y.Tokarjevski, P.Əzizbəyova, C.Quliyev, K.Şahgəldiyev, Z.İbrahimov, M.İsgəndərov, A.Milman, İ.B.Striqunov, Z.Əliyeva, Ə.Sumbatzadənin əsərlərini təhlil edir və belə bir qərar verir ki, «Sovet siyasi ideologiyasının nəfəsi bu əsərlərə də toxunduğundan onlarda problemin elmi və obyektiv tədqiqindən danışmaq çətinidir. Azərbaycanın milli hərəkatının sonrakı dövrünü təşkil edən əsərlərin digər qrupunu 80-cı illərdən etibarən başlayaraq Sovet imperiyasının dağılmağa başlaması və başa çatması ilə bir dövrdə yaranan əsərlərin xüsusi əhəmiyyəti qeyd olunur və müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması ərəfəsində meydana gələn

əsərlər kimi tanınmış tarixçi ailələrdən S.Əliyarovun, C.Həsənovun, M.Əliyevin, B.Nəcəfovun, N.Nəsibzadənin, A.Balayevin, N.Yaqublunun, V.Çıraqzadənin, N.Cəfərovun, H.Hacıyevin, T.Nəsirovun, V.Sultanovun monoqrafik tədqiqatlarının və məqalələrinin adı çəkilir və onların hər biri ayrılıqda yaxşı və pis cəhətləri göstərilməklə təhlil edilir.

Bundan başqa milli hərəkat tariximizin öyrənilməsində Azərbaycan mühacidlərindən M.Ə.Rəsulzadənin, M.B.Məmmədzadənin, Ə.Cəfəroğlunun, Ş.Rüstəmbəylinin, H.Baykaranın, M.Mehdiyevin və başqalarının əsərlərinin də əhəmiyyəti qeyd olunur.

Azərbaycanın milli hərəkatının tədqiqi baxımından həmin dövrün qaranlıq məqamlarının daha ətraflı işıqlandırılmasında müəllif Avropa, Amerika və türk alimlərinin də bu sahədəki elmi-nəzəri fəaliyyətlərini uğurla təhlil edir.

Azərbaycanda milli hərəkatın 50 ilə yaxın bir dövrünü özündə əks etdirən bu əsərin Azərbaycan tarixşünaslığında özünə məxsus yeri olmaqla ilk dəfə bu əsərdə məhz X.Məmmədov çox çətin, mürəkkəb və gərgin inkişaf yolu keçmiş milli hərəkatın inkişaf dövrünü 3 mərhələyə ayırmışdır: Birinci mərhələ: 1875-1905-ci illər.-Milli hərəkatın oyanış dövrü, ikinci mərhələ: 1905-1914-cü illər.- Milli hərəkatın yük

səliş dövrü, üçüncü mərhələ: 1914-1918-ci illər.- Milli hərəkatın təkamül dövrü.

Müəllifin özünün qeyd etdiyi kimi əslində bu bölgü şərti səciyyə daşıyır. O, bundan əvvəl yazdığı əsərlərdə də dəfələrlə göstərmişdir ki, «Azərbaycan milli hərəkatı XIX yüzilliyin son rübündən başlayaraq davam edir və dönməz sistemli tarixi bir prosesdir». Əslində bu dövrü (1914-1918-ci illər) əvvəlki və sonrakı tarixi proseslərdən təcrid etmək, müstəqil zaman kəsiyində dəyərləndirmək mümkün deyil. Ona görə də müəllifin fikrincə tədqiqat işində Azərbaycan milli hərəkatı ümumi Azərbaycan tarixinin inkişaf kontekstində qiymətləndirilməlidir.

Milli hərəkatın 3-cü mərhələsinin inkişafı müəllif tərəfindən belə yekunlaşdırılır: «Maarifçilik,-sosial-demokratçılıq-islamçılıq-türkçülük-istiqlalçılıq». Məhz bu təkamülün nəticəsi olaraq 1918-ci ilin may ayının 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti elan edildi ki, bu da Azərbaycan xalqının uzunmüddətli istiqlal mübarizəsinin məntiqi nəticəsi və müstəqillik ideyalarının həqiqətə çevrilməsi idi.

Tarixi gerçəkliyi dərin, mükəmməl və müvafiq müqayisəli təhlil və paralellərlə izah edən müəllif əsərin sonunda 9 bənddən ibarət nəticə verir və bu nəticələr əsasında öz fikirlərini ümumiləşdirərək bildirir ki, Azərbaycan milli **hərəkatı**

davamlı, ardıcıl səciyyə daşımış, bu prosesdə ləngimələr olsa da, dinamika davam etmiş və nəticədə Azərbaycan xalqı 18 oktyabr 1991-ci ildə yaranmış tarixi şəraitdən istifadə edərək öz müstəqilliyini ikinci dəfə elan etmişdir.

İndiki müstəqil Azərbaycan Respublikasının beşiyi başında duran milli istiqlal hərəkatı olsa da, lakin XX yüzilliyin sonlarında bu dövlətin memarı və yaradıcısı, ümummilli liderimiz Heydər Əliyev olmuşdur. Onun tarixin sınağından çıxmış uzunömürlü siyasətinin nəticəsində Azərbaycan Respublikası son illərdəki inkişafında, çox qısa bir zaman ərzində əsrləri qabaqlamış və Cənubi Qafqazın lider dövlətinə çevrilmişdir.

Başqa əsərlərində olduğu kimi, müəllif bu əsərdə də çoxsaylı arxiv sənədlərindən, tarixi fakt və müxtəlif dillərdə olan mənbələrdən geniş və ətraflı istifadə etmişdir.

Professor X.Məmmədov 1999-cu ildə iki kitab nəşr etdirmişdir. Həmin kitablardan biri «Aydınlarımızın istiqlal mücadiləsi» adlanır. Azərbaycanın görkəmli tarixçi alimlərinin müsbət rəyləri və redaktorluğu ilə nəşr olunmuş bu kitabda müəllif əsasən tariximizin aşağıdakı məsələlərinə aydınlıq gətirmişdir:

-Təhkimçilik hüququnun süqutu və onun nəticələri, islamçılıq və türkcülük cərəyanlarının aydınlarmıza təsiri, türkcülük, islamçılıq, avropalaşmaq,

«Bu qafa ancaq türkdə ola bilər» (M.K.Atatürk), «Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz (M.Ə.Rəsulzadə), böyük bəstəkar, görkəmli ictimai siyasi xadim Ü.Hacıbəylinin bu istiqamətdəki ictimai-siyasi fəalliyətlərindən bəhs olunur.

Müəllif əsərə «ön» və «son» sözlər yazmış, həmçinin 200-ə yaxın elmi ədəbiyyatdan və çoxsaylı arxiv materiallarından ilk dəfə olaraq milli tarixşünaslığımızda geniş istifadə etmişdir. Kitaba yazılmış annotasiyada müəllif tərəfindən qarşıya qoyulmuş məqsəd belə səciyyələndirilmişdir:

«Oxuculara təqdim olunan bu əsərdə Azərbaycan xalqının milli azadlıq mübarizəsində görkəmli rol oynayan, maarifçilik hərəkatında, milli demokratik fikrin formalaşmasında, istiqlal mücadiləsinin ümumi məcraya yönəldilməsində və gerçəkliyə çevrilməsində, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasında əvəzsiz tarixi xidmətləri olan aydınlarımızın həyat və fəaliyyəti tədqiq edilmişdir.»

Həqiqətən də əsərin ayrı-ayrı fəsillərində bu insanlar haqda daha ətraflı məlumatlarla oxucular tanış edilir. Bunlardan müəllifin milli istiqlal hərəkatında birinci nəsil adlandırdığı XIX yüzilliyin 40-cı illərində geniş şöhrət tapmış, milli ziyalılardan A.A.Bakıxanov, M.Ş.Vazeh, I.B.Qutqaşlı, Q.B.Zakir, onlardan sonra yetişmiş

Azərbaycan ziyalılarının ikinci nəslı M.F.Axundov, S.Ə.Şirvani, H.B.Zərdabi, N.B.Vəzirov, M.T.Sidqi, M.M.Nəvvab, S.M.Qənizadə, bundan sonra XIX və XX yüzilliyin qovşağında formalaşan Azərbaycan ziyalılarının üçüncü nəslinə mənsub olan Əli Bəy Hüseynzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Əhməd bəy Ağa oğlu, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Cəlil Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, Üzeyir Hacıbəyli və yüzlərlə öz həyatının mənasını Vətənə, xalqa xidmət etməkdə görən ziyalılardan, onların ictimai-siyasi fəaliyyətlərindən geniş bəhs olunur.

Əsərdə müəllif qarşıya qoyduğu məsələnin tarixi-real təsvirini belə bir şəkildə izah etmişdir: Bəhs olunan dövrdə H.Z.Tağıyev, M.Nağıyev, Ş.Əsədullayev və M.Muxtarov kimi neft milyonçularının meydana gəlməsini tarixi zərurətin nəticəsi kimi geniş işıqlandırdıqdan sonra A.A.Bakıxanov, M.Ş.Vazeh, Q.B.Zakir, İ.B.Qutqaşınlı, M.F.Axundov və başqaları tərəfindən əsas qoyulmuş xalqımızın milli şüurunun formalaşmasında onların rolu göstərilir.

Bundan sonra Azərbaycan ictimai fikir tarixində özünəməxsus yer tutmuş S.Ə.Şirvani, M.T.Sidqi, M.M.Nəvvab, F.B.Köçərli, S.M.Qənizadə, H.Mahmudbəyov, H.B.Zərdabi və digər mütəfəkkirlər haqqında çox qiymətli məlumatlar verilir. Daha sonra əsərdə dərslik və dərs vəsaitlərinin

nəşri, milli - ana dilli məktəblərin açılması, müəllim kadrlarının yetişdirilməsi, xüsusi mövzularda əsərlər, qəzetlər və dərsliklər çap etdirən insanlar haqqında xüsusi araşdırmalar aparılmışdır.

Xalqın maariflənməsində və bədii əsərlərin yaradılmasında XIX yüzilliyin sonlarında Azərbaycanda yaranmış ədəbi məclislərdən «Məclisi-üns», «Məclisi fəramuşan», «Məcmeyu - şüəra», «Əncüməni-şüəra», «Beytüs-Səfa» və başqalarında ədəbiyyatın xalqın həyatına bağlanması və ictimai motivlərlə zənginləşməsi barədə ətraflı bəhs olunur.

Burada müəllif «Türk dünyasını oyadan» İsmayıl bəy Qaspiralının onun təsiri ilə Azərbaycanda türkçülüyn əsas ideoloqları və təbliğatçıları Ə.Hüseynzadənin, Əhməd bəy Ağaoğlunun, Ə.Tobçubaşovun, M.Ə.Rəsulzadə, M.Şeyxzadə, Ə.Müznib, Ceyhun Hacıbəyli, M.B.Məmmədzadə, Ə.Kamalbəy, C.İbrahimov və başqalarının türkçülük ideyasının müdafiə və inkişaf etdirilməsini tarixin reallığında həqiqət işığında tədqiq edərək milli azadlıq ideyasının ümumi kontekstində, ümumi inkişafın fonunda ictimai fəaliyyətlərinin elmi nəzəri təhlilini verir.

X.Məmmədovun professor X.Köçərli ilə birlikdə yazdığı ikinci kitab isə belə adlanır: «Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsil, elm

və mədəniyyət sahəsində fəaliyyəti» (1918-1920-ci illər). Bu kitab da nəşr olunduğu ilk günlərdən mütəxəssislərin və oxucuların ciddi marağına səbəb olmuşdur. Kitabda əsasən aşağıdakı məsələlər daha ətraflı işıqlandırılmışdır: Rusiya imperiyasının Azərbaycanda təhsil və mədəniyyət sahəsində şovinist siyasəti, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xalq təhsilinə qayğı və diqqəti, milli hökumətin elm və mədəniyyəti inkişaf etdirmək sahəsində tədbirləri.

Azərbaycanın görkəmli tarixçi alimlərinin rəyləri və elmi redaktorluğu ilə çap olunmuş bu əsərdə də qarşıya qoyulmuş vəzifə belə müəyyənləşdirilir: XX yüzilliyin əvvəllərində təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində çar Rusiyasının ayrı seçkilik siyasətinin Azərbaycan xalqı üçün mənfi nəticələrini göstərmək, istiqlal hərəkatında milli ideologiyanın aparıcı rolunu işıqlandırmaq, təhsili inkişaf etdirmək sahəsində Cümhuriyyətin həyata keçirdiyi tədbirləri açıqlamaq, Bakı Universitetinin təsis edilməsi, ədəbiyyatın, milli mətbuatın inkişaf etdirilməsi sahəsində görülmüş tədbirləri tədqiqata cəlb etmək, sovet imperiyasının xalqımızın adət-ənənələrinə və milli dəyərlərinə ögey münasibət bəsləməsinin nə kimi mənfi nəticələrə gətirib çıxartmasını tədqiq etmək, Cümhuriyyətin mədəniyyəti inkişaf etdirmək, milli ideologiya yaratmaq

sahəsində həyata keçirə bilmədiyi vəzifələrin müstəqillik əldə etdiyimiz çağdaş dövrdə uğurla həyata keçirildiyini açıqlamaq və s.

Əsərin sonunda rus və ingilis dillərində onun qısa məzmununu əhatə edən xülasə də verilmişdir. Təhsil Nazirliyinin 5 iyun 1999-cu il tarixli qərarı ilə bu əsərin də ali məktəblərdə dərs vəsaiti kimi istifadə olunmasına icazə verilmişdi.

Apardığı tədqiqat işlərində professor X.Məmmədov dövrü mətbuatın ictimai şüuru formalaşmasına təsirini aşağıdakı qəzet və jurnallarda çap olunmuş məqalələr əsasında aparmışdır: «Şərqi-rus», «Həyat», «Molla Nəsrəddin», «Füyuzat», «Yoldaş», «Tərəqqi», «Dəbistan», «Rəhbər», «İrşad» «Dəvət - qoç», «Bəhlül», «Zənbur», «Həqiqət», «Arı», «Məktəb», «Məlumat», «İşıq», «Şəlalə» və s. O, mətbuatın ziyalıların azadlıq ideyalarının formalaşmasına təsirini də ətraflı araşdıraraq belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu, Ə.Topçubaşov, M.Rəsulzadə, C.Hacıbəyli, C.Məmmədquluzadə, N.Nərimanov, C.M.Qənizadə, F.B.Köçərli, E.Sultanov, R.Əfəndiyev, Ö.F.Nemanzadə, H.Cavid, M.Hadi, M.Ə.Sabir, A.Səhhət, A.Şaiq, S.S.Axundov, S.Hüseyn, A.Sur, Y.V.Çəmənəmənli və digər ziyalılar əhali arasında milli azadlıq

ideyalarının formalaşmasında əllərindən gələni əsirgəməmişdilər.

Azərbaycan tarixşünaslığında siyasi partiyalardan olan «Difai, «Rusiya müsəlmanlar ittifaqı», «Hümmət», «Musavat» və s. siyasi partiya, qrup və birləşmələrin aydınlarımızın milli istiqlal mücadiləsi uğrunda apardıkları mübarizədə onların siyasi fəaliyyətlərini, tarixi-siyasi və mədəni baxımdan olduğu kimi tədqiq edərək Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu, M.Rəsulzadə, Ə.Topçubaşov və Ü.Hacıbəylinin həyat və fəaliyyətində milli-azadlıq mübarizəsini əhatə edən tarixi -siyasi dövrün geniş mənzərəsini «Aydınlarımızın istiqlal mücadiləsi» əsərində canlandırmış və onun inkişaf istiqamətlərini tarixi dialektik cəhətdən açıb göstərmişdi.

Cəsarətlə demək olar ki, «türkləşmək, islamlaşmaq, avropalaşmaq»- şüarını irəli sürən Ə.Hüseynzadənin, «hürriyyət, musavat və ədalət-deyən Ə.Ağaoğlunun, «millət davasının vəkili» olan Ə.Topçubaşovun, «bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz-deyən M.Rəsulzadənin, böyük bəstəkar və görkəmli ictimai xadim Ü.Hacıbəylinin Azərbaycan milli hərəkatının inkişafında əvəzsiz rol oynadıqları, onların ictimai-siyasi fəaliyyəti uzun müddət elmi tədqiqatdan kənar qalmış, bəzi məqamları Azərbaycan tarixşünas

lığında ilk dəfə olaraq professor X.Məmmədovun təşəbbüsü ilə elmi dövriyyəyə daxil edilmişdir.

Məlumdur ki, uzun illər, xüsusi ilə də keçmiş sovet rejimi dövründə xalqımızın istiqlal mübarizəsinin öndərləri, onların həyat və fəaliyyətləri ayrıca tədqiqat işinin obyektı olmamış, əksinə, bəzi yazılarda onlara «xalq düşmənləri», «pantürkist», «panislamist», «burjua millətçi» « adları verilərək ictimai qınaq yerinə çevrilmişlər. Həyatlarını öz xalqının xoşbəxt gələcəyi uğrunda əsirgəməyən bu insanların həyat və fəaliyyətlərinin öyrənilməsi XX yüzilliyin 90-cı illərindən sonra başlanmış və bu tədqiqat işi müəllifin Azərbaycanın ictimai fikrinə həsr olunmuş ən görkəmli əsərlərdən biri kimi qiymətləndirilir.

Müəllifin fikrincə «Aydınlarımızın istiqlal mücadiləsi» əsərinin sonunda göstərilir ki, XIX yüzilliyin sonları - XX yüzilliyin əvvəllərində «Azərbaycan milli hərəkatında ziyalıların rolunun tədqiq edilməsi, istiqlal mübarizəsinin liderləri Ə.Hüseynzadənin, Ə.Ağaoğlunun, Ə.Topçubaşovun, M.Rəsulzadənin və digər siyasi xadimlərin həyatlarının və ictimai siyasi fəaliyyətlərinin öyrənilməsi... bu böyük tarixi şəxsiyyətlərin çox zəngin, ictimai, siyasi, elmi- publisistik fəaliyyətlərinin tədqiq edilməsi həm tariximizin «ağ səhifələri»nin öyrənilməsinə xidmət

edəcək, həm də onların zamanın və məkanın hüdudlarını aşan irsinin öyrənilməsi tarix elmində milliməfkurə işığında obyektiv təhlil edilməsində örnək rolunu oynayacaqdır».

Doğrudan da yaxın keçmiş və müasir reallıqlar müəllifin bu fikirlərinin nə qədər doğru olduğunu bir daha təsdiq etdi. Çox qısa bir vaxtda nəinki tarixçi alimlər, hətta ictimai elm sahələrinin başqa tədqiqatçıları tərəfindən də bu tarixi şəxsiyyətlərin ictimai-siyasi fəaliyyətləri, elmi-nəzəri və publisistik yaradıcılıqları, bütövlükdə onların maarifçilik ideyaları tədqiq edilib, hərtərəfli öyrənilərək yeni nəsə çatdırılması istiqamətində yüzlərlə elmi-tədqiqat işləri yazılaraq insanların istifadəsinə verildi.

Professor X.Məmmədovun yaradıcılığında onun 2005-ci ildə nəşr etdirdiyi «Azərbaycan xalqının milli istiqlal mübarizəsi» (XIX yüzilliyin sonları - XX yüzilliyin əvvəlləri.) adlı əsəri də xüsusi yer tutur. Mütəxəssislər tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilən bu əsərin xalqımızın milli istiqlal mübarizəsinin öyrənilməsi tarixində özünə məxsus yeri var. Azərbaycan tarixşünaslığında müəllif ilk dəfə olaraq bu əsərdə milli istiqlal mübarizəsini aşağıdakı kimi dövrləşdir-məklə bu təkamülü belə bir ardıcılıqla vermişdir: Maarifçilik, sosial - demokratçılıq, islamçılıq, türkçülük və istiqlalçılıq.

Əsərdə maarifçilik və anadillı mətbuatımızın yaradılmasından başlanan milli azadlıq hərəkatının inkişafı, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasınadək olan böyük milli azadlıq mübarizəsinin bütün dövrləri əsaslı şəkildə tutarlı elmi mənbələr əsasında tam işıqlandırılmışdır. Bu əsərdə ilk dəfə olaraq X.Məmmədov Azərbaycan xalqının milli azadlıq hərəkatını keçmiş sovet tarixşünaslığında verilmiş yanlış izahını elmi əsaslarla rədd etmiş və bu səbəbdən ilk dəfə olaraq çoxsaylı arxiv materiallarını elmi dövriyyəyə cəlb etmək zəruriyyətinin öhdəsindən layiqincə gəlməyə müvəffəq olmuşdur.

Üç fəsildən ibarət olan bu əsər Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatı tarixinin öyrənilməsinə həsr olunmuş ilk obyektiv, sanballı elmi tədqiqat işlərindən biri olmaqla Azərbaycan xalqının milli hərəkat tarixinin ilkin oyanış mərhələsi»ndən başlayaraq xalqımızın tarixdə öz müstəqilliyini ikinci dəfə elan etdiyi 1991-ci ilin 18 oktyabrına kimi olan dövrün tam elmi nəzəri təhlilini vermişdir. Doğrudur, müəllif Azərbaycan milli azadlıq hərəkatını əsasən aşağıdakı 3 dövrə bölərək; 1875-1905-ci illər, 1905-1914-cü illər, 1914-1918-ci illər üzrə təsnifləşdirdiyini bildirsə də, faktiki olaraq əsərin mətnindən öz əbədi və möhtəşəm bayrağı ilə dan yeri kimi dalğalanan ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin memarı

olduğu müasir, müstəqil Azərbaycan Respublikasının bugünkü əzəmət və vüqarı adamın gözləri önündə tam siması ilə canlanır.

Tədqiqatlardan aydın olur ki, XXI yüzilliyin əvvəllərindən başlayaraq X.Məmmədovun elmi araşdırmalarında onun ikinci bir möhtəşəm yaradıcılıq istiqaməti və yolu formalaşmağa başlayır. Bu da alimin xalqımıza qarşı ermənilərin əsassız ərazi iddiaları, Azərbaycanlıların və türklərin soyqırımları, deportasiyalar və digər məsələlərə həsr olunmuş sistemli yazılarının məntiqi nəticəsi kimi meydana gəlmişdir. «Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri» və «Erməni iddiaları və azərbaycanlıların soyqırımı» əsərləri bu cəhətdən xüsusi elmi əhəmiyyətə malikdir. Qeyd etmək vacibdir ki, Azərbaycanın siyasi birliyi, suverenliyi və ərazi bütövlüyünün qorunması, düşmənə, xüsusilə də 300 ildən artıq xalqımıza qarşı qənim kəsilmiş erməni cəlladlarının törətdikləri qanlı cinayətlərə gənclərdə nifrət hissi tərbiyəsi bu əsərlərin əsas mahiyyətini təşkil edir.

«Erməni iddiaları və azərbaycanlıların soyqırımı» əsəri aşağıdakı problemlər üzrə işlənmişdir-tarixi həqiqətlər faktların və rəqəmlərin dili ilə, erməni millətçilərinin Azərbaycana qarşı əsassız iddiaları, erməni məsələsi necə yarandı, XX əsrin əvvəllərində erməni millətçilərinin

Azərbaycana qarşı təcavüzü, uydurma erməni soyqırımı məsələsi və tarixi həqiqətlər, 1918-ci ildə ermənilərin törətdikləri mart soyqırımı, 1918-1920-ci illərdə erməni millətçilərinin Naxçıvan, Zəngəzur, Qarabağda törətdikləri qanlı cinayətləri, azərbaycanlıların deportasiyası və onun faciəli sonluqları (1948-1953-cü illər), Qanlı yanvar faciəsi və Xocalı soyqırımı.

Bu əsərin iki müəllif tərəfindən yazılmasına baxmayaraq kitabın ön sözündə göstərilmişdir ki, tarix elmləri doktoru, professor X.Məmmədov ciddi axtarışlardan sonra belə bir obyektiv və düzgün nəticə çıxarmışdır ki, ermənilər Rusiya ilə yanaşı Qərbi Avropa ölkələri və İrandan yardım aldıkları üçün güclü silahlanmaq imkanı əldə etmişlər. Erməni millətçilərinin silahlanmasında erməni milyonçularının böyük maliyyə yardımı olmuşdur». Doğrudan da tarixən ermənilər türk-müsəlman əhalisinə qarşı apardıqları qanlı müharibələrdə həm Rusiya, həm də dünyanın başqa dövlətləri tərəfindən silah və maliyyə dəstəyi almış, türklər və azərbaycanlılar isə erməni vəhşiliyinin qurbanı olmuşlar. Tarixi qaynaqlarda və elmi ədəbiyyatda bu məsələnin bütün təfərrüatı ilə işıqlandırılması həqiqətən də X.Məmmədovun qələminə məxsusdur.

Əsərdə tarixi problem kimi təhlilə cəlb edilmiş ikinci bir ciddi məsələ ondan ibarətdir ki,

ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən Azərbaycanlıların soyqırımını haqqında 26 mart 1998-ci il , 20 yanvar 1990-cı il və 26 fevral 1992-ci il Xocalı soyqırımını haqqında tarixi və siyasi hadisələrə qiymət verilməsi məsələlərə müəllif tərəfindən tarixi və siyasi cəhətdən təhlil edilərək müvafiq tezislər verilmişdir.

Müəllif haqlı olaraq erməni məsələlərini də, araşdırarkən hadisələrin dövrləşməsinin dəqiq tarixi bağlılığını belə ifadə etmişdir ki, bu da məsələnin inkişaf istiqamətlərini, meydana gəlmə səbəblərini, ermənilərin «dənizdən-dənizə», «böyük Ermənistan» yaratmaq xülyələrinin və qondarma erməni soyqırımını haqda dünyaya bir əllərində dəsmal, bir əllərində də məkrli göz yaşları (bu ifadə ilk dəfə erməni yazar M.Şaginyandan gəlmişdir) danışdıqları və yaydıqları yalanların üstü açılır. Müəllif bu haqda belə yazır: «Tarixi faktlar sübut edir ki, təkcə XX yüzillikdə azəri türkləri 4 dəfə milli ayrı-seçkilik və erməni şovinist siyasətinin hədəfi olmuş, deportasiyaya məruz qalmış, əslində xalqımıza qarşı soyqırım və genosid siyasəti həyata keçirilmişdir».

Bu açıqlamadan sonra əsərin digər hissələrində erməni vandalizmini, 20 yanvar hadisələrini, Xocalı qətliamını da verməklə ermənilər tərəfindən təkcə Azərbaycan xalqına qarşı deyil, həm də bizə qardaş olan Türkiyə xalqının başına

gətirilmiş tarixi faciələrin tam xəritəsi oxucuların gözü önündə bir daha canlanır. Doğrudan da müəllif göstərir ki, məhz XX yüzillikdə xalqımıza qarşı soyqırım siyasətinin birinci dövrü: 1905-1906-cı illər, ikinci dövrü 1917-1920-ci illər, üçüncü dövrü 1948-1953-cü illər, dördüncü dövrü 1988-1994-cü illərdə olmaqla böyük bir tarixi dövrü əhatə edir və indi də bu təcavüz davam etdirilməkdədir.

Bu bölgünü verərkən professor X.Məmmədov 1936-1937-ci illərdə rəhbər vəzifə tutan və sonralar «üçlük (troyka) adlandırılan Sumbatov-Topuridze, Borşev, Gerasimov, Sinma, Şerin, Qriqoryan, Markaryan, Qalstyan, Ohenesyan və Avanesyanların təxminən 2 il ərzində 80 mindən çox insanın kütləvi qırğına səbəb olmalarını, təşkil etmələrini və Azərbaycanda böyük səlahiyyətlərə sahib olan bu «üçlük» tərəfindən xalqın ən qabaqçıl ziyalılarının qırılmasını da unutmur və ilk dəfə olaraq Qubada, Qarabağda, Şamaxıda, Naxçıvanda və Göyçayda kütləvi (toplu) məzarlıqların adlarını elm aləminə bəyan edir. Çox keçmədi ki, həmin məzarlıqlar Qubada, Qazaxda, Qarabağda bütün dünya xalqlarının gözü qarşısında aşkar olundu.

Azərbaycanlıların Ermənistandan, öz dədə-baba yurdlarından deportasiyası məsələləri tarixşünaslığımızda kifayət qədər, (XX yüzilliyin

sonlarında və XXI yüzilliyin əvvəllərində) işlənsə də X.Məmmədov bu hasdisələrin məhz ermənilərin «türksüz Ermənistan « yaratmaq ideyasının ilk mərhələsi olduğunu göstərir. Məlum olur ki, keçən XX əsrin 50-80-ci illərində ermənilərin təmizləmə siyasətinin nəticəsində 200 mindən çox soydaşımız dəbə-baba yurdları olan qərbi Azərbaycandan məcburi köçürülmüşlər. Türklərdə bu haqda bir məsəl var: yersiz gəldi yerli qaç! Vaxtı ilə XIX yüzilliyin 20-ci illərində Qriboyedov da yazırdı ki, İrandan Qarabağa və Naxçıvana köçürülən ermənilər yaylaqda olan azərbaycanlıların evlərini tutduqlarından onlar qışı öz yurdlarında çadırlarda keçirdilər. Buna görə də Veliçko «Qafqaz» əsərində qeyd edirdi ki, əgər erməni tarixinin üz qabığı üçün «uydurma sözündən başqa bir söz axtarıydıq «xəyanət» sözündən yaxşısı olmazdı».

Bütün bunlara görə də professor X.Məmmədov bu əsərində ermənilərin azərbaycanlılara və türklərə qarşı törətdikləri bütün cinayətləri, ardıcıl, sistemli, mükəmməl və planlı qaydada həm tarixi reallığı, həm də erməni və xarici dövlətlərin rəsmi sənədlərinə, tarixçilərinin fikirlərinə əsaslanaraq ermənilərə beynəlxalq hüquq normaları səviyyəsində çox əsaslı cavablar hazırlamışdır. Belə ki, tarixi həqiqətləri, faktları və rəqəmlərin əsasında başlanan monoqrafiyada

tədqiqat işinin sonrakı tədqiqat ardıcılığı belədir: «Ermənilərin Azərbaycana qarşı əsasız iddiaları, «Erməni məsələsi necə yarandı?, adlı sərlövhələrdə ermənilərin bir etnik qrup olaraq eramızdan əvvəl II minlikdən başlayaraq XX yüzilliyin əvvəllərinə kimi elmi ədəbiyyatda və dünya tarixşünaslığında ermənilərin real olmuş vəziyyətləri (əlbəttə tarixləri yox) araşdırılaraq dünyada olan çoxsaylı etnik qruplardan biri olduğu, heç bir əraziləri və dövlətçilik ənənələrinin olmadığı oxucuların diqqətinə çatdırılır. Buradakı inandırıcı faktlar əsasən dünya tarixçilərindən və onların əsərlərindən, arxiv sənədlərindən xəbər verir.

Əsərin elm aləmi üçün maraqlı cəhətlərindən biri də bundan ibarətdir ki, ermənilərin XX yüzillikdə azərbaycanlılara qarşı törətdikləri bütün cinayətlərdə Rusiyanın «Zaqafqaziyada şəraitə görə hərəkət etmək» prinsipini başlanğıc olaraq əsas götürülür və bu siyasətin 1905-1906-cı illərdə, 1918-1920-ci illərdə, 1948-1953-cü illərdə və nəhayət 1988-1994-cü illər üzrə araşdıraraq bu illərin hər dövrünü, yerli hadisələrin cənubi Qafqaz və dünya ədəbiyyatında təsvirinə çox ciddi elmi təhlil verməklə 1915-ci il, 24 aprel «yalançı erməni soyqırımı»na da geniş aydınlıq gətirərək sübut edir ki, yalançı erməni soyqırımının, tarixi, siyasi və məntiqi cəhətdən heç

bir əsası yoxdur və bu, ermənilərin zaman-zaman azərbaycanlılara və türklərə qarşı həyata keçirdikləri qanlı cinayətlərin izlərini itirmək üçün beynəlxalq aləmdə yaratdıqları siyasi əxlaqsızlıqdan başqa bir şey deyil.

Monoqrafiyada erməni millətçilərinin cinayətləri araşdırılarkən fəsillərdən birinin müəllif tərəfindən «Qanlı yanvar faciəsi» adlandırılması bu hadisələrin bir-biri ilə nə qədər bağlı olduğunu, ermənilərin üç əsrdən çox Cənubi Qafqazda, xüsusilə Azərbaycanda azərbaycanlılara və burada yaşayan başqa xalqlardan olan milli azlıqlara və etnik qruplara (məhz onların Azərbaycan vətəndaşı olduqlarına görə) tutduqları qanlı divanda Rusiyanın ermənilərlə əməli cəhətdən bir olduqları müəllif tərəfindən dünya tarixşünaslığında ermənilərin türk-müsəlman dünyasına qarşı apardıqları soyqırım siyasətinin növbəti mərhələsi kimi təhlil olunur və qiymətləndirilir. Bundan sonra bu hadisələrin davamı olan Xocalı soyqırımına ayrıca yer ayrılır, çoxsaylı Azərbaycan əsirlərindən 12 nəfərin xatirələri verilir və dünya mətbuatının 14 adda qəzet və jurnalında Xocalı faciəsi haqqında verilmiş məqalələrdən seçmələr verilir. Nə əsirlərin ifadələrini, nə də qeyd olunan seçmələri həyəcansız oxumaq mümkün deyil. Bu yazıları oxuyanda adama elə gəlir ki, sanki dünyanın sonu çatıbmiş...

Müəllif nəinki 1988-1994-cü illərdə, hətta Dağlıq Qarabağ hadisələri başlayana kimi, erməni terror təşkilatlarının törətdikləri yüzlərcə terror və qətl hadisələrini də ümumi rus-erməni hücumlarının tərkib hissəsi kimi əsərdə ayrıca tədqiqat obyektinə çevirmiş, çoxsaylı insan tələfatları və digər itkiləri göstərmişdir. Bu da əsərin əhəmiyyətini daha da artırmışdır.

Müəlliflər əsərin nəticəsində ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin erməni xislətini ifşa edən fikirlərindən birini oxuculara belə xatırladırlar: «Alman faşistləri kimi ermənilər də Azərbaycanın işğal edilmiş yerlərində hər şeyi dağıtdılar,.... erməni işğalçılarının faşizmdən heç bir fərqi yoxdur».

Bu əsərin əhəmiyyətini artıran cəhətlərdən biri də budur ki, müəlliflər tərəfindən dərsləyin sonunda «sənədlər» adı ilə verilmiş «Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında» Heydər Əliyevin 1998-ci il 26 mart tarixli, azərbaycanlıların qərbi Azərbaycandakı dədə-baba yurdları olan torpaqlarından deportasiyaları haqqında 1997-ci il 18 oktyabr tarixli Sərəncamları və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyevin «31 mart - Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü» münasibətilə 30 mart 2004-cü il tarixli müraciəti də tarixi və siyasi baxımdan çox əhəmiyyətlidir. Bu monoqrafiyanın gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində əhə

miyyəti nəzərə alan respublikanın Təhsil Nazirliyi onun dərs vəsaiti kimi istifadə olunmasına icazə vermişdir. Əsərdə müxtəlif dillərdə olan çoxsaylı ədəbiyyat və arxiv materiallarından geniş istifadə olunması onun elmi əhəmiyyətini daha da artırmışdır.

Professor X.Məmmədovun əsərləri üzrə ardıcıl aparılmış təhlillər göstərir ki, XXI əsrin başlanğıcına kimi Azərbaycanda milli istiqlal hərəkatını tədqiq edən müəllif XXI əsrin əvvəllərindən başlayaraq elmi tədqiqat işlərinin istiqamətini dəyişir. O,vaxtı ilə «Azərbaycan milli hərəkatı» (1875-1918-ci illər) adlı əsərinin son səhifələrindən birində böyük həyəcanlı belə bir fikir işlədir: Azərbaycan Respublikası XX yüzilliyin əvvəllərində olduğu kimi yenə erməni təcavüzünə məruz qalmış və torpaqlarımızın 20 faizi işğalçılar tərəfindən zəbt olunmuşdur. Ermənistandan və Vətənimizin işğal olunmuş torpaqlarından qovulmuş bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkün dözülməz şəraitdə yaşamaqdadır.

Hazırkı dövrdə professor X.Məmmədovun yaradıcılığında xalqımıza qarşı əsassız erməni iddialarını, Türkiyə və Azərbaycanda ermənilərin törətdikləri qanlı cinayətlər, terror və soyqırımlar, 20 yanvar və Sumqayıt hadisələri, Xocalı soyqırımı , 31 mart -Azərbaycanlıların soyqırımı, erməni vandalizmi və Azərbaycan mədəniyyəti,

azərbaycanlıların öz dədə-baba yurdlarından deportasiyası, «erməni məsələsi necə yarandı?» və s. məsələlərə aid çoxsaylı məqalələr və monoqrafiyalar xüsusi mərhələ təşkil edir. Bu cəhətdən «Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri», «Erməni iddialar və Azərbaycanlıların soyqırımı» monoqrafiyaları ermənilərin gerçək tarixinin öyrənilməsində çox dəyərli tarixi faktlarla, arxiv materialları ilə zəngin, dünya kitabxanalarından əldə olunmuş ədəbiyyatlar əsasında yazılmış əsərlər olmaqla yanaşı, bu sahədə olan boşluğun aradan qaldırılmasında və Azərbaycan tarixşünaslığında Dağlıq Qarabağ məsələsinin öyrənilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edən əsərlərdəndir.

Professor X.Məmmədovun yaradıcılığının III mərhələsində (1-ci mərhələ milli istiqlal, 2-ci mərhələ milli müstəqilliyimiz və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, soyqırım, deportasiya və s.) kim olum?, nəyim olsun?, nəyə nail olum?- sualları yox, həmişəki kimi xalqımız üçün çox vacib olan Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, Bakı ilə Təbrizin və İrəvanın birləşməsi kimi gələcəkdə görülməli qlobal məsələlər düşündürür.

Bəli, adi bir insan ömrü yaşamış bu alim düşüncələrinin milli azadlıq ideyalarından başlayan yaradıcılıq yolu Azərbaycan-türk xalqlarının soyqırım faciələrini başı üzərinə qaldıraraq

dünya birliyini və beynəlxalq təşkilatları ittiham etməklə yanaşı böyük türk və Azərbaycan fatehlərinin ruhları qarşısında borclu qalmamaq üçün milli birliyimizin, ərazi bütövlüyümüzün qorunması qayğısına qalır və bütün əsərlərində bu ideyanı ön plana çəkir.

Xəqani müəllimin əsərləri vasitəsilə yaxın keçmişdə olmuş iki erməni terroruna nəzər saldıqda nəyi görürük?: «Daşnaksütyun», «hınçaq», «erməni azadlıq hərəkatı» və «Krunk (komitet revolsionniy upravleniya Naqornoqo Karabaxa sözlərinin baş hərflərindən yaradılmışdır və ermənicə yayındırıcı mənası «durna» deməkdir) təşkilatlarının Sumqayıt hadisələrini törədərək, günahı azərbaycanlıların üstünə yıxmaları və buna cavab olaraq Xocalı qətliamını həyata keçirtmələri.

Əvvəldə qeyd etmişdik ki, Xəqani müəllim pedaqoji sahədə də uzun illərdir ki, səmərəli fəaliyyət göstərir. Bu cəhətdən o, tədris müəssisəsinin rəhbərindən tələb olunan bütün keyfiyyətlərə malik bir şəxsiyyətdir, fəal ictimai xadim və tanınmış təhsil işçisidir. O, rəhbərlik etdiyi Ağcabədi filialının maddi - texniki bazasının gündən-günə möhkəmləndirilməsi, kadr potensialının daha da tənzimlənməsi, mənəvi- psixoloji mühitin pedaqoji cəhətdən daha da sağlamlaşdırılması, professor- müəllim heyətinin peşəkarlıq səviyyəsi

nin yüksəldilməsi və pedaqoji prosesin digər problemlərinin, yeni tədris plan və proqramlarının tərtibi, mükəmməl dərslik və dərs vəsaitlərinin nəşr etdirilməsi, filial kitabxanasının fondunun yeni-yeni nəşrlərlə zənginləşdirilməsi, fakültə və kafedraların işinin canlandırılması, təhsilin bakalavr və yenidən hazırlanma mərhələsinə aid işlərin icrası və digər aktual problemlərinin həlli istiqamətində bütün bacarıq və imkanlarından maksimum istifadə etməklə həyata keçirilməsi və s. problemin həll edilməsində bütün səy və bacarığını əsirgəmir. Sürətlə inkişaf edən ali məktəb təhsilinin qarşıya qoyduğu məsələlərin yerinə yetirilməsi onun şəxsi keyfiyyətləri ilə birləşəndə sanki bu sahədə bir tamlıq yaranır. O, nüfuzlu və bacarıqlı tədris təşkilatçısı, peşəkar tarixçi alim, xeyirxah, əzmkar, ciddi və sonsuz sayda müsbət keyfiyyətlərə məxsus fəal ictimai xadimdir.

Professor X.Məmmədovun fəaliyyət göstərdiyi sahələrdən biri də onun elmi seminarlarda, elmi nəzəri və praktik konfranslarda, tələbəlik illərindən indiyənə kimi respublikamızda və xarici dövlətlərdə Azərbaycan tarixi və onun müxtəlif problemlərinə həsr olunmuş tədbirlərdə etdiyi çoxsaylı çıxışları, məruzə və görüşləri təşkil edir. O, tarixə olub-keçmiş hadisələr kimi baxmağı xoşlamır. Ona görə də bir tarixçi pedaqoq

kimi dəfələrlə mədəni, ictimai, sosial, iqtisadi və siyasi həyatımızın müxtəlif sahələrinə aid maraqlı fikirlər söyləmiş və çox qiymətli əsərlər yaratmağa müvəffəq olmuşdur.

Buna görə də professor X.Məmmədovun əsərlərinə təkcə respublikamızda deyil, həm də xarici dövlətlərdə ciddi maraq göstərilir. Bu cəhətdən onun Polşada nəşr olunan «Xudafərin», İsveçrədə nəşr olunan «Araz» və Türkiyə Respublikasında nəşr olunan «Azərbaycan» jurnallarında çap olunmuş əsərləri zəmanəmiz üçün çox aktualdır.

Rəhbərlik etdiyi və rəsmi oponenti olduğu çoxsaylı dissertasiya işlərinə elmi və məntiqi əsaslarla zəngin olan çox dəyərli elmi pedaqoji təhlil verməklə yanaşı, hər bir iddiaçının fikirlərini, qarşısında qoyduğu məsələləri təhlil etmək üçün gənc mütəxəssislərə diqqət və qayğı ilə yanaşmış, onlarda özünə inam hissi kimi vacib bir keyfiyyətin formalaşmasına nail olmaqla bərabər, bu sahədə etibarlı rəhbər, yeri düşdükdə təcrübəli tərəfdaş, həlim, qayğıkeş və mehriban müəllim kimi fəal həyat mövqeyi tutmuşdur.

Bir cəhəti də qeyd etmək vacibdir ki, Azərbaycanda XX yüzilliyin 90-cı illərindən başlanan milli azadlıq hərəkatımızın iştirakçılarından biri də Xəqani müəllim özü olmuşdur. Başqalarına tam aydın olmayan bu məsələlərin

siyasi, tarixi köklərini dərindən bilən Xəqani müəllim, əslində milli istiqlalın mərkəzində duraraq onu təşkil edən və istiqamətləndirən qeyrətli vətən oğullarından biri olmuş, vətəni qarşısında bu kiçik xidmətlərini heç yerdə dilinə belə gətirməmişdir. Əslində isə onun içərisində alovlanmağa başlayan milli azadlıq duyğularının həqiqətə çevrildiyi bir dövrdə bu sahədə kifayət qədər araşdırmalar aparmış və milli istiqlalın son nəticəsi olan müstəqilliyə aparan mübarizə yolunda bütün bilik, bacarıq və səylərini qoyaraq canından keçməyə hazır olan vətən fədailərindən biri olmuşdur. Məhz buna görədir ki, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin tapşırığına əsasən ümumtəhsil məktəblərinin XI sinifləri üçün yeni «Azərbaycan tarixi» dərsliyinin yazılması məsələsi gündəmə gələndə bu işə cəlb edilən seçilmiş tarixçi alimlərdən biri də məhz Xəqani müəllim olmuşdur.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və Dağlıq Qarabağın erməni işğalından azad olacağı günü görmək arzusu Xəqani müəllimin əbədi arzularından biri olaraq bu gün də tam qüvvədə qalmaqdadır. O, rəhbərlik etdiyi filialın pedaqoji kollektivi ilə tez-tez cəbhə bölgələrində olur, zabit və əsgərlərlə görüşlər keçirir. Onlara mənəvi dayaq olur, gənclərdə düşməyə nifrət hissi tərbiyəsi aşılayır ki, bu da günümüzün ən vacib məsələlərindən biridir.

Azərbaycanın görkəmli tarixçi alimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilən «Erməni iddiaları və Azərbaycanlıların soyqırımı» əsəri onun müəllifinin bu sahədə uzun illər apardığı səmərəli elmi tədqiqat işinin nəticəsi də hesab etmək olar. Çünki XIX- XX yüzilliklərdə tarixin səhifələrinə çıxarılmış «şərq məsələsi», «erməni vilayəti», «erməni məsələsi», sonda isə «Qarabağ problemi» adı ilə daxil olmuş türk və Azərbaycan xalqlarına qarşı yönəldilmiş erməni qanunları tərəfindən törədilmiş cinayət hadisələri, soyqırımları, terror və zorakılıqlar, qətl və deportasiyalar, tarixi sübuta heç bir ehtiyacı olmayan təkzibolunmaz faktlar və sənədlər əsasında araşdırılaraq zəmanəmiz və gələcək tariximiz üçün çox vacib olan elmi nəticələr və tezislər, sanballı məlumat-informasiya mənbəyi yaradılmışdır. Əsərdə tarixi həqiqətlərin araşdırılması 10 bölmədə belə bir ardıcılıqla verilmişdir:

- tarixi həqiqətlər faktlar və rəqəmlərin dili ilə, erməni millətçilərinin Azərbaycan xalqına qarşı əsassız iddiaları, erməni məsələsi necə yarandı, XX yüzilliyin əvvəllərində erməni faşistlərinin Azərbaycana qarşı təcavüzü, uydurma erməni soyqırımı» və həqiqi tarixi reallıqlar, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı 1918-ci ilin mart ayında törətdikləri soyqırım hadisələri, Azərbaycanın Naxçıvan, Qarabağ, Zəngəzur bölgəsində erməni millətçilərinin 1918-1920-ci il

lərdə törətdikləri terror və cinayətlər, 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların dədə-baba yurdu olan indiki Ermənistan ərazisindən deportasiyası onun dəhşətli və acı nəticələri xüsusi ardıcılıqla araşdırılaraq tarixi analitik və müqayisəli təhlil edilir və sözün əsl mənasında «böyük ermənistan» yaratmaq iddiasının boş bir xülya olduğunu oxuculara tarixi faktlar və arxiv sənədləri ilə çatdırır. Monoqrafiyada ilk dəfə olaraq müəlliflər belə bir tarixi hadisəni təsdiq edərək bildirirlər ki, məlum «Qanlı yanvar faciəsi» də (1990-cı il), sonrakı «Xocalı faciəsi» də (1992-ci il) ermənilərin rus imperiyasının xeyir-duası və köməkliyi ilə üçyüz ilə yaxın bir dövrdə azərbaycanlılara qarşı yönəldilmiş kütləvi qırğın ssenarilərinin növbəti mərhələsi olmuşdur. Monoqrafiyada verilmiş tarixi təhlillərdən aydın olur ki, müasir dünya siyasətinin şahmat fiqurlarından biri olan və bütün beynəlxalq qanun və konvensiyalara zidd olaraq Azərbaycanda süni yolla, məqsədli şəkildə yaradılmış Ermənistan - Azərbaycan və Dağlıq Qarabağ məsələsi təkcə ermənilərin işi yox, həm də cənubi Qafqazda özünə dayaq nöqtəsi axtaran bir çox dünya dövlətlərinin birgə işinin nəticəsidir. Doğrudur, BMT də AŞPA da, ATƏT də, Avropa birliyi də bu məsələlərə öz münasibətini dəfələrlə bildirmişdir, lakin hələ də münaqişənin həlli istiqamətində

real nəticələr yoxdur və dünya ictimaiyyəti də bu məsələyə göz yumur.

Monoqrafiya hazırlanarkən ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin tariximizin yazılması, öyrənilməsi və təbliği üçün söyləmiş olduğu aşağıdakı bu fikri əsas götürülmüşdü: «Tariximiz bizim üçün dərs olmalıdır və biz Azərbaycan tarixinin bütün səhifələrinə işıq salmaq, tariximizi bugünkü və gələcək nəsillərə daha da geniş anlatmaq, xalqımızın tarixini doğru, düzgün və obyektiv həqiqətlərə uyğun dünyaya çatdırmaq üçün çox iş görməliyik».

Respublika Təhsil Nazirliyi tərəfindən bu əsərin dərs vəsaiti kimi istifadəsinin tövsiyə olunması bir daha onun elmi metodiki cəhətdən çox sanballı bir əsər olduğuna dəlalət edir. Əsərdə verilmiş hadisələrin tarixi şəbəkəsinin genişliyi bir də onunla əhəmiyyətlidir ki, müəllif Qarabağın beşminillik tarixi bir dövrünü araşdırarkən antik və müasir dünya alimlərinin qərəsiz və obyektiv fikirlərindən bəhrələnərək keçmiş sovet alimlərinin, erməni əsilli yalançı tədqiqatçıların əsərlərindəki qərəzli fikirləri təkzib edə-edə onlara çox tutarlı cavablar verilmişdir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, bu əsərdə ilk dəfə olaraq ermənilərin azərbaycanlılara və türklərə qarşı üçyüzlük əsassız iddialarının ideoloqu olan erməni kilsələrinin və din-darlarının fəaliyyətindən də ətraflı bəhs olunmuşdur.

Əlbəttə, bir məqalədə professor X.Məmmədovun çoxşaxəli və geniş elmi sferanı əhatə edən elmi pedaqoji və ictimai-siyasi fəaliyyətini hərtərəfli əhatə etmək məntiq və reallıqdan çox uzaq olardı. Lakin onun qələminin məhsulu olan 15-dən çox monoqrafiya, dərslik, dərs vəsaiti, magistratura tələbələri üçün tədris proqramları və 100-ə qədər elmi məqalələrinin əsas mahiyyəti haqqında oxucularda tam təsəvvür yaratmaq üçün az da olsa verilmiş məlumatlar kifayət edə.

Məlumdur ki, yaxın keçmişdə Azərbaycan tarixinin real tədqiqi, xalqımızın soykökü, dövlətçilik tariximiz, azərbaycanlıların soyqırımını 300 ildən artıq xalqımıza qarşı çevrilmiş erməni təcavüzü, terroru və vandalizmi, diaspora, Azərbaycan lobbiciliyi, siyasi partiyaların tarixdə yeri haqqında tədqiqatlar aparmaq və əsərlər çap etdirmək siyasi ideoloji baxımdan keçmiş sovet siyasi rejmi tərəfindən qadağan olunmuş mövzular idi. Məhz belə bir dövrdə X.Məmmədovun bu məsələlərlə ciddi maraqlanması və davamlı olaraq silsilə əsərlər çap etdirməsi onun öz əqidəsinə nə dərəcədə sadıq olduğunu bir daha nümayiş etdirir. Həmin yaxın keçmişdə suverenlik, müstəqillik, aşkarlıq və demokratiya kimi çox aktual məsələlərin tədqiqinə həsr olunmuş elmi əsərlər müəllifi olmaq hər kəsə müyəssər olmurdu və buna görə də müəllifdən əlavə, müəyyən qədər peşəkarlıq, bacarıq və yazı vərdişləri

nə sahib olmaqla yanaşı, ondan vətəndaş cəsarəti, iradə, qətiyyət, dözümlülük kimi şəxsi keyfiyyətlər də tələb olunurdu. Bütün bu cəhətlər isə X.Məmmədovun əsas xarakterik cizgilərinə tamamilə uyğundur.

Alimin şəxsi keyfiyyətlərindən irəli gələn və diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də onun peşəkar yazı üslubuna malik olması və elmi ədəbi dilinin sadəliyidir. Onun özünə məxsus tarixi faktlara söykənən nəqlətmə, müşahidə, paralellər aparmaq üsulları var. Çətin ifadələri işlətməkdən həmişə yan keçir. Əksinə, məcazi, düşündürücü, sətiraltı mənalarla dolu olan ifadə və vasitələrdən daha geniş istifadə etməyi xoşlayır. Şübhə yoxdur ki, bu da onun respublikanın bir neçə ali məktəbində rəhbər vəzifələrdə çoxillik səmərəli elmi pedaqoji fəaliyyət göstərməsindən irəli gəlir.

Ölkə ictimaiyyətinə məlum olduğu kimi professor X.Məmmədov elmi-pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı həm də geniş ictimai, siyasi fəaliyyətlə də məşğuldur. Onun hələ tələbəlik illərindən qoşulduğu milli azadlıq hərəkatı və bu istiqamətdə apardığı elmi tədqiqat işləri XX yüzilliyin 90-cı illərində Azərbaycanda baş verən Milli Müstəqillik dövründə daha da geniş vüsət almağa başladı. O, bu proseslərdə çox yaxından iştirak etmiş, respublika ictimaiyyəti tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilən çoxsaylı əsərlər yazmışdır.

Müstəqilliyimizin bərpasından sonrakı illərdə o Azərbaycanca Prezident seçkilərinin keçirilməsində, Milli Məclisə deputat seçkilərinin təşkili və keçirilməsində, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına edilən əlavə və dəyişikliklərlə bağlı keçirilən Referendumda və bələdiyyə seçkilərinin formalaşmasında çox dəyərli yazılar yazmış, çıxışlar etmiş, bu istiqamətdə ölkə əhalisinin maarifləndirilməsində səmərəli ictimai fəaliyyət göstərmişdir.

Onun gündəlik gördüyü işlər içərisində həm respublikamızın, həm də Ağcabədi rayonunun ictimai-siyasi həyatındakı fəaliyyəti də mühüm əhəmiyyətə malikdir. Aparılan abadlıq, quruculuq, yaşıllaşdırma işlərində professor X.Məmmədovun və rəhbərlik etdiyi Ağcabədi filialının professor - müəllim və tələbə heyətinin az da olsa əməyi vardır. Çünki gənc nəslin gələcək fəaliyyətini əməklə, həyatla əlaqələndirilməsi prinsipi də belə işlərdə formalaşır.

Zaman-zaman professor X.Məmmədovun çox-xillik səmərəli, elmi pedaqoji fəaliyyəti xalqımız və dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş, yazdığı dərsliklər, monoqrafiyalar, dərs vəsaitləri, tərtib etdiyi proqram və digər əsərləri təkrar-təkrar nəşr edilərək xalqın, xüsusi ilə də böyüməkdə olan gənc nəslin istifadəsinə verilmişdir. İndiyənə kimi bir çox tələflərə layiq görülmüş X.Məmmədov son dövrlər bu

sahədəki uğurlarının sayını bir qədər də artırmışdır. O, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin «Fəxri fərman» ilə təltif edilmiş, «Qızıl qələm» mükafatına layiq görülmüş və «İlin nüfuzlu ziyalısı» fəxri adını almışdır. Onun əsərlərinin elektron variantı dünyanın bir çox kitabxanalarının fonduna daxil olmuş, müəllifin adı YUNESKO-nun «dünyanın görkəmli elm adamları» adlı siyahısına daxil edilmiş, haqqında respublikamızda və xaricdə çap olunmuş ensiklopediyalarda və məlumat nəşrlərində çoxsaylı yazılar verilmişdir.

Unutmaq olmaz ki, professor X.Məmmədov ulu öndərimiz Heydər Əliyevinin Azərbaycanşünaslıq elminin formalaşması haqda olan çağırışına ilk cavab verən ziyalılardan biri kimi indi də həmin istiqamətdə çox qiymətli tədqiqat işləri aparır və milli məfkurəmizin keşiyində vüqar və qeyrətlə dayanır.

Bu cəhətdən alimin hələ 2004-cü ildə «Azərbaycanın qurtuluşu» və «Böyük xilaskar» kitablarının təqdimat mərasimində söylədiyi çox qiymətli məruzəsindən bir fikrə diqqət yetirmək yerinə düşərdi: O, demişdi: «XX yüzilliyin ikinci yarısı Azərbaycan tarixinə Heydər Əliyev erası adı ilə daxil olmuşdu. Buna görə də gələcəkdə yazılan əsərlərdə qurtuluş tariximizin başlanğıc, ilk dövrünü ötən əsrin 80-ci illərinin ortalarından yox, yaxud 90-cı illərdən yox, 60-cı illərin sonlarından, Heydər Əliyevin Azərbaycana siyasi rəh

bərliyə seçildiyi vaxtdan başlamaq daha məqsədə uyğun olar... Məhz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqında özünə inam əhval ruhiyyəsini yüksəltmiş və Azərbaycanı dünyaya tanıtmışdır.»

Dünyanın ən uzunömürlü möcüzələrindən biri kimi dəyərləndirilən elmə və kitaba bağlılıq, milli psixologiyaya hörmət və ehtiramla yanaşmaq, cəmiyyət içərisində alını acıq, üzüağ yaşamaq və həmişə həqiqətin zəfər çalmasına nail olmaq, həyata, gələcəyə böyük ümidlə baxmaq Xəqani müəllimin ən dəyərli əxlaqi sifətlərindən biridir. O, çox inançlı və təğvalı bir insandır. Rəhbərlik etdiyi kollektivdə elə bir insan tapmaq olmaz ki, o, Qarabağ müharibəsinin ağrı-acılarını yaşamamış olsun. Bunu yaxşı bilən X.Məmmədov çətin anlarda onların hər birinin yanında olur. Onlara arxa-dayaq durur. Rəhbərlik etdiyi kollektivdə tələbələrin bilik, bacarıq və vərdislərinin müəllimlər tərəfindən obyektiv qiymətləndirilməsinə diqqət və qayğı ilə yanaşır. İş gününün çox hissəsini gənc nəslin qayğılarının həllinə həsr etməkdən xüsusi zövq alır.

Professor X.Məmmədovun malik olduğu şən, şöhrət və yaxşı nə varsa təkcə onun müasirləri olan tarixçi alimlərin əhatəsi ilə məhdudlaşmır, həm də digər elm sahələrinin müxtəlif peşə sahiblərinin arasında xüsusi hörmətə malikdir. Qazandığı şöhrət titulları, yüksək elmi, pedaqoji rütbələr, fəxri adlar və mükafatlarla yanaşı o, həm

də peşəkar və savadlı bir müəllim, əsl tərbiyəçi- pedaqoq, dostluqda çox vəfalı və sadıq, ailədə qayğıkeş və namuslu bir şəxsiyyətdir. Ən başlıcası isə vətənimizi, müstəqil respublikamızı bütün varlığı ilə canından əziz sevən vətən oğludur.

Bir tarixçi alim kimi X.Məmmədovun yaradıcılığında Azərbaycan-Ermənistan və Dağlıq Qarabağ məsələsi ayrıca bir mərhələ təşkil edir. Son illər Respublikamızda Dağlıq Qarabağ hadisələrini özündə əks etdirən müxtəlif janrlı çoxsaylı nəşrlərin olduğu hamıya məlumdur. Bu istiqamətdə tədqiqat aparan görkəmli Azərbaycan alimləri sırasında özünəməxsus dəsti xətti olan professor X.Məmmədovun da adını çəkmək yerinə düşərdi. Onun bu məsələyə aid son illərdə çap olunmuş, yuxarıda haqqında söhbət açdığımız iki monoqrafiyası və 100-ə yaxın məqaləsi çap olunmuşdu. Bu sahədə işini uğurla davam etdirən Xəqani müəllimin ən böyük arzularından biri də Qarabağın erməni işğalından azad olunacağı günü görmək və həmin qələbə gününün iştirakçısı olmaqdır.

1988-ci ildən indiyə kimi professor X.Məmmədov Azərbaycan- Ermənistan və Dağlıq Qarabağ məsələsində fəal vətəndaş mövqeyi tutmuş indi də öz yazılarında bunu dənə-dənə nümayiş etdirir. Özünə məxsus şəxsi keyfiyyətlərə malik olan Xəqani müəllim yaşadığı 55 illik ömrünün 35 ilini Azərbaycan tarix elminin

inkişafına həsr etmiş, ali məktəb sisteminin formalaşmasında bu gün də yorulmadan çalışaraq, elmi və pədaqoji fəaliyyətini uğurla davam etdirir. X.Məmmədovun zəhməti onun müasirləri olan respublikanın görkəmli elm xadimləri və mütəfəkkirləri tərəfindən də yüksək qiymətləndirilir. Hazırda yaradıcılığının çox məhsuldar və zəngin bir dövrünü yaşayan alimin gəldiyi ümumi nəticələrdən biri də belədir ki, hər bir xalq bəşər mədəniyyəti tarixində özünün yetişdirdiyi şəxsiyyətləri ilə sayılır. Xalqımızın tarixində isə belə şəxsiyyətlər çoxdur. Çarizmin Rusiyanı xalqlar həbsxanasına çevirdiyi bir zamanda ömrü az olsa da Azərbaycanda müstəqil respublika yaratmağa nail olmuş milli istiqlal mücahidlərinin başladıkları işi XX yüzilliyin sonlarında məhz Azərbaycan xalqının böyük rəhbəri və siyasi xadimi Heydər Əliyev yerinə yetirdi. Heydər Əliyev irsinin tədqiqi və gənclər arasında öyrənilməsi məsələləri professor X.Məmmədovun elmi pədaqoji yaradıcılığının əsas ideyasını təşkil edir. Bu cəhətdən onun artıq dünya tarixinin yaddaşına və Azərbaycan tarix elminin dialektikasına əbədi həkk olunmuş «Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisidir», «Heydər Əliyev və müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəmləndirilməsi», «Heydər Əliyev və Azərbaycanda təhsilin inkişafı kimi iri həcmli əsərləri buna əyani nümunədir. Müəllif bu əsərlərin hər

birində H.Əliyevin Azərbaycan xalqının və dövlətimizin dünyaya tanındılmasındakı böyük ictimai siyasi fəaliyyətini, müasir Azərbaycan Respublikasının memarı olduğunu onun dövlət haqqındakı ideyalarının müasir inkişafımızın əsasını təşkil etdiyini, hazırda onun siyasi varisi kimi möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin ölkənin xarici və daxili siyasət sahəsində dünya siyasəti ilə tarazlaşdırılmış iş aparmasını, Azərbaycanın dünyanın inkişaf etmiş dövlətlərindən birinə çevrilməsini və inteqrasiya etməsi məsələlərindən ətraflı bəhs etmişdir.

Xəqani müəllim digər insani keyfiyyətləri ilə yanaşı həm də çox duyğulu bir insandır. Amma onu hər sözlə də təəccübləndirmək asan iş deyil. İşinin çox, vaxtının isə az olduğunu bildiyim halda yazacağım bu vəsait üçün material toplamaq məqsədilə hərdənbir onunla çox qısa söhbətlərimiz olurdu... Bir dəfə onun çox həyəcanlı gördüm və məqamından istifadə edərək səbəbini soruşdum. O, mənə öz otağına dəvət etdi və bildirdi ki, Türkiyə Respublikasının televiziya kanallarının birində belə bir tarixi anons verilir...

... Türkiyədə zəlzələ olub, böyük tələfatlar baş verib, bir əyalət tamamilə torpağın altında qalıb. Dağılmış yurd yerində ömrünün son günlərini yaşayan qoca, cılız, ac-susuz və zəif bir kişi oturub. Bu an Türkiyə xalqının böyük oğlu Atatürk hadisə yerinə gəlir və həmin qocanın

qarşısında dayanaraq soruşur: - Mən sənə nə kömək edim, məndən nə istəyirsən de, nə lazımdır verərik. Qoca ayağa qalxır və deyir: Əziz rəhbər, mənim iki oğlum vardı, onlar vətən yolunda döyüşlərdə həlak olub, ailəm və digər övladlarımın və qohum əqrabamın hamısı zəlzələdə məhv olub. Kəndimiz və onun əhalisi tamamilə torpaq altında batıb. Mənə heç nə lazım deyil. Vətənin başı sağ olsun. Türkiyə sağ olsun. Sən sağ ol.! Bu sözləri deyərək qoca kişi əsən əlini başı üzərinə qaldırıb Rəhbər və Vətən qarşısında şərəflə təzim edir.

Vətən sevgisini hər şeydən üstün tutan, hər şeyini itirmiş bu zəif kişinin cəsarəti və vətənpərvərliyi qarşısında böyük Atatürk də təzim edir dedi- və Xəqani müəllim bildirdi ki, biz də Vətəni, onun Rəhbərini bax bu cür, bu qoca kişi kimi sevməyi balalarımıza öyrətməliyik. Ona görə həyəcanlıyam. O, bu sözləri mənə deyəndə hiss etdim ki, qəhərlənmişdi...

...Bu məqalənin içərisində bəzi yerlərdə professor X.Məmmədov, bəzi yerlərdə tarixçi alim, bəzi yerlərdə isə Xəqani müəllim ifadələrin çox işlətmişəm. Bu ifadələrin öz məqamına görə işlənməsinin səmimiyyəti də məhz onun şəxsiyyətinin bütövlüyündən və səmimiyyətindən irəli gəlir.

Geniş yaradıcılıq miqyasına malik olan və əl-libeşillik mənalı ömrünün bütün şüurlu hissəsini Azərbaycan tarixinin tədqiqinə, öyrənilməsinə və gənc nəslin təlim-tərbiyə işinə həsr etmiş, onun sırası əsgərindən generalsimusuna qədər bir alim ömrü yaşamış ta-

rix elmləri doktoru, professor X.Məmmədov hazırda ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin «Tarixi olduğu kimi qəbul etmək, dərk etmək və olduğu kimi qiymətləndirmək lazımdır» ideyasına sadıq qalaraq Azərbaycan tarix elminin gələcək inkişafına və gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə göstərəcəyi xidmətlərə görə yeni-yeni uğurlar diləyir və can sağlığı arzulayırıq.

Əlizadə NƏCƏFOV,
fəlsəfə doktoru

I. ƏSƏRLƏR

Kitablar

1991

1. XX əsrin siyasi tarixi [Mətn]: (Mühazirə kursu): 2 hissədə /X.Məmmədov və başq.; red. S.Aslanov.-Bakı: BDU-nun nəşri, 1991.- Hissə I.- 415 s.

2. XX əsrin siyasi tarixi [Mətn]: (Mühazirə kursu): 2 hissədə / X.Məmmədov və başq.; red. S.Qəndilov.-Bakı: Şur, 1991.- Hissə II.- 159 s.

1995

3. Siyasi tarix [Mətn]: (Mühazirə kursu): 2 hissədə /X.Məmmədov və başq.; red. S.Qəndilov.- Bakı: Şirvan, 1995.- Hissə I.- 177 s.

1996

4. Azərbaycan milli hərəkatı [Mətn]: 1875-1918-ci illər: [Monoqrafiya] /X. Məmmədov; / X.Məmmədov; Elmi red. S.Qəndilov, rəyçi

C.Həsənov; . Azərbaycan Respublikası Bakı Biznes Universiteti - Bakı: Sabah, 1996.-175 s.

1997

5. Siyasi tarix [Mətn]: (Mühazirə kursu): 2 hissədə /X.Məmmədov; S.Qəndilov .-Bakı: Şirvan, 1997.- Hissə I.- 194 s.

6. Siyasi tarix [Mətn]: (Mühazirə kursu): 2 hissədə /X.Məmmədov; red. S.Qəndilov .-Bakı: Şirvan, 1997.- Hissə II.- 158 s.

1998

7. Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkat [Mətn]: (XIX yüzilliyin sonları-XX yüzilliyin əvvəlləri): /X. M.Məmmədov; M.Ə.Rəsulzadə adına Bakı Dövlət Universiteti.- Bakı, 1998.- 310 s.

1999

8. Aydınlarımızın istiqlal mücadiləsi [Mətn] /X.Məmmədov; red. C.Həsənli; rəyçi - Bakı: Səda, 1999.- 85 s.

9. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində fəaliyyəti: (1918-1920-ci illər) [Mətn] / X.Məmmədov,

X.S. Köçərli. red. C.Həsənli - Bakı: Bakı Biznes Universiteti, 1999. - 87 s.

2000

10. Azərbaycan tarixi [Mətn]: Ümumtəhsil məktəblərinin 11-ci sinfi üçün dərslik /X.Məmmədov; S.Qəndilov. - Bakı: Çapaşoğlu, 2000.- 348 s.

2005

11. Azərbaycan xalqının milli istiqlal mübarizəsi [Mətn]: (XIX yüzilliyin sonları - XX yüzilliyin əvvəlləri) /X.Məmmədov; elmi red. S.Əliyərli; rəyçi: C.Həsənli, F.İbrahimli.- Bakı: Elm, 2005.- 249 s.

12. Azərbaycan xalqının milli istiqlal mübarizəsi» [Mətn]: Magistr hazırlığı üçün proqram /X.Məmmədov.- Bakı, 2005.- 27 s.

2006

13. Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri» [Mətn]: Dərs vəsaiti /X.Məmmədov, N.Z Məmmədov; red. F.İbrahimli.- Bakı: Elm, 2006.- 165 s.

2008

14. Erməni iddiaları və azərbaycanlıların soyqırımı» [Mətn] /X.Məmmədov, N.M. Məmmədov; elmi red. F.İbrahimli.-Bakı: Ülvi-Həyat, 2008.- 317 s.

Dissertasiya və avtoreferatlar

1984

15. Azərbaycan Kommunist Partiyasının zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsi sahəsində fəaliyyəti: (1976-1980-ci illər) [Mətn]: Tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın avtoreferatı /X.Məmmədov. - Bakı, 1984.- 22 s.

16. Zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsi sahəsində Azərbaycan Kommunist Partiyasının fəaliyyəti: (1976-1980-ci illər) [Mətn]: Tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiya /X.Məmmədov.- Bakı, 1984.-171 s. - (rus dilində).

1998

17. Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkat: (XIX yüzilliyin sonları-XX yüzilliyin əvvəlləri) [Mətn]: tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiya: 07.00.02. /X. M. Məmmədov; M.Ə.Rəsulzadə adına Bakı Dövlət Universiteti. - Bakı, 1998.- 310 s.

18. Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkat: (XIX yüzilliyin sonları-XX yüzilliyin əvvəlləri)

[Mətn]: Tarix e.d-ru elmi dər.a. üçün təqdim edilmiş dis-nin avtoreferatı: 07.00.02. /X.Məmmədov; Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu.- Bakı, 1998.- 51 s.

Dövri mətbuatda və məcmuələrdə capdan çıxmış elmi və publisist məqalələr

1981

19. Əmək tərbiyəsi Sov. İKP-nin ideoloji işinin mühüm istiqamətidir [Mətn] /X.Məmmədov // Azərbaycan ali məktəblərinin aspirantlarının IV elmi konfransının materialları, 20-21 oktyabr 1981-ci il. - Bakı, 1981.- S.34.

20. Sosializm yarışının səmərəliliyinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsi sahəsində Azərbaycan Kommunist Partiyasının fəaliyyəti: (1976-1980-ci illər) [Mətn] /X.Məmmədov; Azərbaycan Dövlət Universiteti // Azərbaycan Kommunist Partiyasının tarixinin aktual məsələləri: Elmi əsərlərin tematik külliyatı.- Bakı, 1981.-S. 81-90.

21. Zəhmətkeşlərin mədəni-texniki səviyyəsinin yüksəldilməsi sahəsində respublika partiyaya təşkilatlarının fəaliyyəti: (1976-1980-ci illər) [Mətn] /X.Məmmədov // Azərbaycan ali

məktəblərinin aspirantlarının III elmi konfransının materialları, 15-17 dekabr 1980-ci il: Humanitar elmlər bölməsi.- Bakı, 1981.- S.87-92 .

1982

22. Zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsində hamilik hərəkatının rolunun yüksəldilməsi sahəsində Azərbaycan KP-nın rəhbərliyi [Mətn] /X.Məmmədov; Azərbaycan Dövlət Universiteti // Azərbaycan ali məktəblərinin aspirantlarının V elmi konfransının tezisləri. - Bakı, 1982.- S. 60.

1983

23. Zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsində yenilikçilik, ixtiraçılıq və səmərələşdiricilik hərəkatının rolunun yüksəldilməsinə Azərbaycan KP-nın rəhbərliyi: (1976-1980-ci illər) [Mətn] /X.Məmmədov; Azərbaycan Dövlət Universiteti // İnkişaf etmiş sosializm dövründə Azərbaycan KP-nın ideoloji işi (1971-1980-ci illər): Elmi əsərlərin tematik külliyatı. - Bakı, 1983.- S. 75-81.

1994

24. XIX əsrin axırlarında Azərbaycanda maarifçilik hərəkatı [Mətn]: [75-ci elmi konfransda çıxışı]

/X.Məmmədov; Bakı Dövlət Universiteti // BDU-nun Elmi Əsərləri: Humanitar elmlər seriyası.- Bakı, 1994. - S.151-152.

1996

25. Azərbaycan milli hərəkatında mətbuatın rolu [Mətn] /X.Məmmədov // Filoloji araşdırmalar: Məqalə və məruzələrin tezisləri.- Bakı, 1996.- Kitab II.- S.14-15.

26. Azərbaycan milli hərəkatında ziyalıların rolu [Mətn] /X.Məmmədov // Filoloji araşdırmalar: Məqalə və tezislər toplusu.- Bakı, 1996.- Kitab III.- S. 27-28.

27. Azərbaycan milli hərəkatının «Əkinçi» dövrü [Mətn] /X.Məmmədov //Filoloji araşdırmalar: Məqalə və tezislər toplusu.- Bakı, 1996.- Kitab III.- S. 26-27.

28. Azərbaycan milli hərəkatının təkamülündə «Müsavət»ın rolu [Mətn] /X.Məmmədov // Yeni Müsavat.- 1996.- ¹ 52.- S.3.

29. Azərbaycanda xeyriyyə cəmiyyətlərinin maarifçilik fəaliyyəti [Mətn] /X.Məmmədov //Filoloji araşdırmalar: Məqalə və tezislər toplusu.- Bakı, 1996.- Kitab III.- S.12.

30. Azərbaycanda yeni üsul məktəbləri [Mətn] /X.Məmmədov //Filoloji araşdırmalar:

Məqalə və tezislər toplusu.- Bakı, 1996.- Kitab III.- S.11.

31. Balkan və I Cahan savaşlarında Azərbaycan və Osmanlı türklərinin həmrəyliyi [Mətn] /X.Məmmədov; Azərbaycanın Dostları Cəmiyyəti // Xüdəfərin (Polşa, Lehistan) Hukov.- 1996.- 1 1 (2).- S. 80-84.

32. Balkan və I Cahan savaşlarında Azərbaycan və Osmanlı türklərinin həmrəyliyi [Mətn] /X.Məmmədov // Araz (İsveç).-1996.- 1 1.- S.72-75.

33. XX əsrin başlanğıcında erməni-azərbaycanlı münaqişəsi və onun Azərbaycan milli hərəkətinin inkişafına təsiri [Mətn] /X.Məmmədov //Bakı Universitetinin xəbərləri.- Bakı, 1996.- S.139-145.

34. XX əsrin əvvəllərində təhsilin inkişafında mədəni-maarif cəmiyyətlərinin rolu [Mətn] /X.Məmmədov // Bazar münasibətləri şəraitində sosial-iqtisadi problemlər mövzusunda elmi-nəzəri konfransın materialları.- Bakı, 1996.- S. 14-16.

35. 1918-ci ilin mart soyqırımı və onun Azərbaycan milli hərəkətinə təsiri [Mətn] /X.Məmmədov // Sbornik statey po obşestvennim naukam.- Bakı, 1996.- S.38-44. -(Rus dilində).

36. Müsavat» partiyasının yaranması tarixindən [Mətn] /X.Məmmədov // Yeni Müsavat.-1996.-¹ 51.- S.1-2.

37. Müsavat» partiyasının yaranması tarixindən [Mətn] /X.Məmmədov // Keçid mərhələsində Azərbaycan cəmiyyətinin inkişafının sosial-fəlsəfi problemləri.- Bakı, 1996. - S.48-53.

1997

38. Müsavat partiyasının kurulması tarixindən [Mətn] /X.Məmmədov // Azərbaycan türk kültür dər-gisi .-Ankara.- 1997.- 313 sayılı.- S.19-21. - (türk di-lində).

1999

39. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin iqtisadi islahatları sahəsində təcrübəsi və dərsləri [Mətn] /X.Məmmədov; Biznes Universiteti // Azərbaycan Respublikasında iqtisadi islahatlar və problemlər» mövzusunda elmi-praktik konfransının tezisləri.- Ba-kı,1999.- S.19-23.

40. Azərbaycan xalqının milli özünüdərkinin formalaşmasında aydınların rolu [Mətn] /X.Məmmədov // Milli özünüdərkətmə beynəlxalq elmi kollokviumun tezisləri. - Bakı ,1999.- S.166-171.

41. Çarizmin Azərbaycanda təhsil sahəsində müstəmləkəçilik siyasəti [Mətn] /X.Məmmədov,X.Köçərli // Audit.- 1999.- ¹ 2.- S. 61-66.

42. Sahibkarlığın inkişafı şəraitində marketing xidmətlərinin təşkili [Mətn] /X.Məmmədov, // Audit.- 1999.- ¹ 2.- S.57-6

2000

43. XX əsrin əvvəllərində Müsavat» partiyasının fəaliyyətində iqtisadi məsələlər [Mətn] /X.Məmmədov; Biznes Universiteti //Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatının formalaşması və sahibkarlığın inkişaf problemləri» mövzusunda elmi-praktiki konfransın tezisləri.- Bakı, 2000.- S.12-15.

2001

44. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi xalqımızın tarixi nailiyyətidir [Mətn] /X.Məmmədov // Müstəqil Azərbaycan Respublikası üçüncü minilliyin birinci yüzilliyində» mövzusunda elmi-praktik konfransın tezisləri.- Bakı, 2001.- S.33-36.

2002

45. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin maliyyə siyasəti [Mətn] /X.Məmmədov // Audit.- 2002.- ¹ 1.- S.44-47.

46. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsilin inkişafına qayğısı [Mətn] /X.Məmmədov // Azərbaycan: XX əsrdən XXI əsrə: (XX əsrin və ikinci minilliyin tarixi mövzusunda elmi-praktik konfransın materialları).- Bakı , 2002.- S.43-45.

47. Azərbaycanda milli sahibkarlığın təşəkkülü və inkişafı [Mətn]: (XIX əsrin sonları-XX əsrin əvvəlləri) /X.Məmmədov; Biznes Universiteti // Azərbaycan Respublikasında milli sahibkarlığın formalaşması və inkişafının əsas istiqamətləri» mövzusunda həsr edilmiş elmi-praktiki konfransın materialları. - Bakı, 2002.- S. 42-46.

48. Bələdiyyə mülkiyyətinin idarə olunmasının demokratik prinsipləri [Mətn] /X.Məmmədov, M.Əhmədzadə; Vətəndaş Təşəbbüsləri Mərkəzi // Yerli özünüidarə məsələləri.- 2002.- ¹ 5.- S.13-25.

49. Milli Şüurun və özünüdərk formalaşmasına maarifçilik hərəkətinin təsiri [Mətn] /X.Məmmədov; Biznes Universiteti // Azərbaycan Respublikasında milli sahibkarlığın formalaşması və inkişafının əsas istiqamətləri» mövzusunda

həsr edilmiş elmi-praktiki konfransın materialları.-- Bakı, 2002.- S. 130-134.

50. 1918-ci ilin martında Bakıda 12 min azərbaycanlı qətlə yetirilib [Mətn] /X.Məmmədov // Kaspi.- 2002.- 1 aprel.- S.5.

2003

51. Milli azadlıq hərəkatımızın böyük öndəri [Mətn]: (M.Ə.Rəsulzadənin anadan olmasının 119-cu ildönümünə həsr olunur) /X.Məmmədov.-Audit.- 2003.- ¹ 1.- S.80-84.

2004

52. «Azərbaycanın Qurtuluş tarixi» və «Böyük xilaskar» kitablarının təqdimat mərasimində professor X.Məmmədovun çıxışı [Mətn] /X.Məmmədov // Azərbaycan qəzeti.- 2004.- S.3-4.

53. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və ictimai-siyasi ideallar [Mətn] /X.Məmmədov; Xəzər Universiteti // Məcmuə.-Bakı, 2004.- S. 206-219.

54. 31 mart-Azərbaycanlıların Soyqırımını» Gününə həsr olunmuş tədbirdə çıxışı [Mətn] /X.Məmmədov //525-ci qəzet.- 2004.- 4 aprel.

2005

55. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yaranması və onun zərərli nəticəsi [Mətn] /X.Məmmədov // Şuşa Azərbaycanın tarix və mədəniyyət incisidir: Məcmuə -Bakı, 2005.- S.17-25.

2006

56. Dövlət qulluqçularının peşə bayramının xüsusi olaraq qeyd edilməsi böyük əhəmiyyətli, təqdirəlayiq hadisədir [Mətn] /X.Məmmədov //Səs.- 2006.- 21 iyun.- S. 6.

2007

57. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qəbulları [Mətn] /Səhifəni hazırladı X.Məmmədov //Dövlət idarəçiliyi.- 2007.- ¹ 1.- S.14-35; ¹ 2 .- S.15-42; ¹ 3.- S.13-28.

58. Böyük yolda yeni mərhələ [Mətn]: [Xanhüseyn Kazımlının «Böyük siyasətin davamı»kitabının capdan çıxması haqqına] / X. Məmmədov //Azərbaycan. - 2007.- 15 iyun.-S.7.

59. Erməni məsələsi necə yarandı? [Mətn]: [Tarixi araşdırmalar] /X.Məmmədov // Dialoq - XXI əsr.- 2007.- ¹ 2.- S.11-15.

60. Heydər Əliyev və milli mənəvi dəyərlərimiz mövzusunda keçirilmiş elmi praktiki konfransda çıxışı [Mətn] /X.Məmmədov // Xalq qəzeti.- 2007.- 23 noyabr.

61. XX yüzilliyin əvvəllərində erməni millətçilərinin Dağlıq Qarabağa ərazi iddiaları [Mətn] /X.Məmmədov // Azərbaycan Müəllimlər Institutunun xəbərləri.- 2007.- ¹ 2. - S.27-32.

62. Qarabağ müharibəsi: faktlar, hadisələr, düşüncələr [Mətn]: [Z.Sultanovun eyni adlı əsərinə həsr olunmuş oxucu konfransında müəllifin çıxışı] /X.Məmmədov //Aran (Ağcabədi).- 2007.- 23 dekabr.

2008

63. Aydın sabahların işığı [Mətn] /X.Məmmədov // Press inform.- 2008.- 3-10 mart.- S.2-3.

64. Bakıda 1918-ci ildə ermənilərin törətdikləri mart soyqırımını [Mətn]: 31 mart azərbaycanlıların Soyqırımını Günüdür [Mətn] /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika.- 2008.-30 mart.- S.5-6.

65. Bu qafa ancaq türkdə ola bilər [Mətn]: (Mustafa Kamal Atatürk) /X.Məmmədov // Türk eli.- 2008.- ¹ 2.- S.25-30.

66. Dönüş necə yarandı [Mətn] /X.Məmmədov //Qarabağ.- 2008.- 3 may.

67. Ermənilərin uydurduqları 24 aprel soyqırımı» və onun mahiyyəti [Mətn] /X.Məmmədov // Respublika.- 2008.- 23 aprel.-S.8; 24 aprel.- S.9; 25aprel. - S.10.

68. Heydər Əliyev və Azərbaycanda təhsilin inkişafı [Mətn] /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Aran (Ağcabədi).- 2008.-2 may.

69. Heydər Əliyev və müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi [Mətn] /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika.- 2008.- 11 may.- S.8.

70. Xalqımızın qan yaddaşı [Mətn]: 20 yanvar faciəsindən on səkkiz il ötür /X.Məmmədov, N.Məmmədov //Respublika.- 2008.- 20 yanvar.- S.2.

71. XX əsrin ən dəhşətli faciəsi [Mətn] /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika.- 2008.- 26 fevral.-

72. 1918-ci ildə ermənilərin törətdikləri mart soyqırımları [Mətn] /X.Məmmədov // Dialoq - XXI əsr.- 2008.- ¹ 3.- S.47-50.

73. Ön söz [Mətn] /X.Məmmədov //Muradov S. Azərbaycan 700-illik təhsil ocağı.- Bakı, 2008.- S.4-8. S.5-6.

74. Türkləşmək, islamlaşmaq, avropalaşmaq [Mətn] /X.Məmmədov // Türk eli.- 2008.- ¹ 1.- S.17-19.

2009

75. Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yadigarıdır [Mətn] /X.Məmmədov //Respublika.- 2009.- 28 may.- S. 3.

76. Bakıda 1918-ci il mart soyqırımı [Mətn]: 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günüdür / X.Məmmədov /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika.- 2009.-31 mart.- S.5.

77. Beyləqanlılar daim dövlətçiliyimizin keşiyində dayanıblar [Mətn] /X.Məmmədov //Yeni Azərbaycan.- 2009.- 1 mart.

78. Demokratik dəyərlərə sadiqliyimizi nümayiş etdirəcəyik [Mətn] /X.Məmmədov //İki sahil.- 2009.- 5 mart.- S.2.

79. Əlavə və dəyişikliklər realıqları əks etdirir [Mətn] /X.Məmmədov // İki sahil.- 2009.-3 mart.

80. Heydər Əliyev Müstəqil Azərbaycan Dövlətinin banisidir [Mətn]: [Ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 86-cı ildönümü haqqında] /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika.- 2009.- 15 may.- S.5.

81. Xalqımızın qan yaddaşıma yazılan 20 Yanvar faciəsi [Mətn] /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika.- 2009.- S. 1,6.

82. Xocalı soyqırımı insanlığa qarşı cinayətdir [Mətn]: Xocalı soyqırımı-17 /X.Məmmədov,

N.Məmmədov // Respublika .- 2009.- 25 fevral.- S.4,7.

83. 1918-1920-ci illərdə erməni millətçilərinin Naxçıvan, Zəngəzur və Qarabağda qanlı cinayətləri [Mətn] /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Xalq qəzeti.- 2009.- 3 aprel.-S.4.

84. Uydurma erməni-soyqırımı iddiası tarixi həqiqətdən uzaqdır [Mətn] X.Məmmədov //Xalq qəzeti.-2009.- 24 aprel.- S. 6.

2010

85. Azərbaycan Böyük Vətən müharibəsi illərində: Faşizm üzərində qələbənin 65 illiyi [Mətn] / X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika. - 2010.- 14 may.-S. 6.

86. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Şərq dünyasının ilk demokratik respublikasıdır [Mətn]: 28 May Respublika Günüdür / N.Məmmədov, X.Məmmədov // Respublika. - 2010.- 28 may.-S. 8.

87. Faşizm üzərində tarixi qələbənin qazanılmasında Bakı neftinin rolu [Mətn]: Qələbə - 65 /X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika.- 2010.- 9 may.- S.12.

88. Xocalı soyqırımı insanlığa qarşı cinayətdir [Mətn]: «Xocalı ayı» çərçivəsində

/X.Məmmədov, N.Məmmədov //Respublika.- 2010.- 26 fevral.- S.4.

89. Milli qürur günü [Mətn]: 20 Yanvar faciəsi -20 / N.Məmmədov, X.Məmmədov, // Azərbaycan. - 2010. - 20 yanvar.- S. 3.

90. 1918-ci il mart soyqırımı [Mətn] / X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika. - 2010.- 30 mart.-S. 4.

91. Tariximizin qanlı yanvar faciəsi [Mətn]: 20 Yanvar faciəsi Milli Matəm Günüdür / X.Məmmədov, N.Məmmədov // Respublika - 2010.- 20 yanvar.- S. 2-3.

Rəsmi opponenti olduğu, rəy verdiyi və redaktə etdiyi əsərlər

2000

93. Nəcəfov, Ə. Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində kitabxana işinin tarixindən [Mətn]: (1923-2000-ci illər) /Ə.Nəcəfov; Rəsmi opponent X.Məmmədov.- Bakı: Səda, 2000.- 234 s.

2003

94. Rüstəмова, С. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə milli burjuaziya [Mətn]: tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya işinin avtoreferatı /С.Рüstəмова; Rəsmi opponent X.Məmmədov.- Bakı, 2003.-30 s.- (rus dilində).

2004

95. Kəmalə Məhəmməd qızı Sofiyevanın tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim etdiyi «Osmanlı ordusunun Qafqaz hərəkəti və onun Azərbaycanda xilaskar rolu» mövzusunda dissertasiya işinin avtoreferatına rəy [Mətn] /X.Məmmədov.- Bakı, 2004.- 3 s.

2006

96. Ələkbərova, P. Azərbaycanca xeyriyyəçiliyin yaranması və inkişafı [Mətn]: (XIX yüzilliyin sonu XX yüzilliyin əvvələri): tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya işinin avtoreferatı /P.Ələkbərova; Rəsmi opponent X.M.Məmmədov.- Bakı, 2006.- 22 s.

2007

97. Dövlət idarəçiliyi [Mətn]: Nəzəriyyə və tərübə: Elmi-nəzəri jurnal /Məsul katib X.Məmmədov.- Bakı: Azərbaycan.- 2007.- ¹ 1.- 201 s.

98. Dövlət idarəçiliyi [Mətn]: Nəzəriyyə və tərübə: Elmi-nəzəri jurnal /Məsul katib X.Məmmədov.- Bakı: Azərbaycan.- 2007.- ¹ 2.- 200 s.

99. Paşayev, A. XIX-XX əsrlərdə ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımını və deportasiyalar mövzusunda yazılmış tarix elmləri doktoru, ailimlik dərəcəsi almaq üçün dissertasiya işinin avtoreferatı [Mətn]: /A.Paşayev; Rəsmi opponent X.M.Məmmədov.- Bakı, 2007.- 54 s.

2009

100. Əliyev, Ə. Laçın qədim oğuz yurdu.
[Mətn]: /Ə.Əliyev - Bakı: Avropa, 2009.- S.111.

2010

101. Kərimli, T. M.M.Nəvvabın təlim-tərbiyə haqda fikirlərində istifadənin imkanları.
[Mətn]: /T. Kərimli - Bakı: AMI, 2010.- 120 s.

102. Səmədov, Y. Tarix fənninin tədrisində şagirdə məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirmək.
[Mətn]: /T. Kərimli - Bakı: AMI, 2010.- 60 s.

II. Elmi-pedaqoji fəaliyyəti və əsərləri haqqında

1985

103. Mustafayev, T. Rəsmi opponent tarix elmləri doktoru, professor T.Musayevanın Məmmədov Xəqani Məmməd oğlunun «Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkət (XIX əsrin sonları-XX əsrin əvvəlləri)» mövzusunda tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim etdiyi dissertasiya işinə yazdığı rəy [Mətn] /T.Mustafayev.- Bakı, 1985.- 8 s.- (rus dilində).

2003

104. X.Məmmədovun həyat yaradıcılığı haqqında məlumat [Mətn] // Bakı Biznes Universiteti: 1993-2003: BBU-nun 10 illiyinə həsr olunmuş jurnal.- Bakı, 2003.- S.18.

2004

105. İbrahimli, F.Tarix elmləri doktoru, prof. F.F İbrahimlinin prof.X.M.Məmmədovun «Azərbaycan xalqının milli istiqlal mübarizəsi: (XIX yüzilliyin sonları - XX yüzilliyin əvvəllə-

ri)» adlı dərs vəsaiti haqqında rəyi [Mətn] / F.İbrahimli .- Bakı, 2004.-2 s.

2008

106. Avşar, I. Aydın sabahların işığı [Mətn] / I.Avşar //Press inform.-2008.- 3 mart.

107. Aydınoğlu, T. Erməni iddiaları və azərbaycanlıların soyqırımı» [Mətn]: [X.Məmmədovun eyni adlı kitabı haqqında] /T.Aydınoğlu // Xalq qəzeti.- 2008.- S.6.

108. Qələmə and olsun» [Mətn]: [X.Məmmədovun «Qızıl Qələm» mükafatına layiq görülməsi münasibətilə «Açıq söz» qəzetinin redaksiya heyətinin təbriki] // Açıq söz.- 2008.- 14 fevral.- S. 3.

2010

109. Alioğlu, S. Dəyərli alim, xeyirxah insan [Mətn]: Tarix elmləri doktoru, professor, peşadəqiq Xəqani Məmmədov haqqında / S.Alioğlu // Respublika. - 2010.- 22 may.-S. 5.

110. Kərimli, T. Professor Xəqani Məmmədov [Mətn] /T.Kərimli // Kərimli T. Qarabağ alimləri.- Bakı, 2010.- S.382-383.

III. Köməkçi göstəricilər

X.Məmmədovun əsərlərinin əlifba göstəricisi

Aydın sabahların işığı.....	63
Aydınlarımızın istiqlal mücadiləsi	8
Azərbaycan Böyük Vətən müharibəsi illərində	85
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsilin inkişafına qayğısı.....	46
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Şərqi dünyasının ilk demokratik respublikasıdır	86
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin iqtisadi islahatları sahəsində təcrübəsi və dərsləri	39
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin maliyyə siyasəti	45
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində fəaliyyəti	9
Azərbaycan xalqının milli istiqlal mübarizəsi	11,12
Azərbaycan xalqının milli özünüdərkinin formalaşmasında aydınların rolu	40
Azərbaycan Kommunist Partiyasının zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsi sahəsində fəaliyyəti	15
Azərbaycan milli hərəkatı	4
Azərbaycan milli hərəkatında mətbuatın rolu	25

Azərbaycan milli hərəkatında ziyalıların rolu.....	26
Azərbaycan milli hərəkatının «Əkinçi dövrü».....	27
Azərbaycan milli hərəkatının təkamülündə «Müsavatın rolu».....	28
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qəbulları.....	57
Azərbaycan tarixi	10
Azərbaycanda xeyriyyə cəmiyyətlərinin maarifçilik fəaliyyəti	29
Azərbaycanda maarifçilik və milli hərəkat	7, 17,18
Azərbaycanda milli sahibkarlığın təşəkkülü və inkişafı.	47
Azərbaycanda yeni üsul məktəbləri	3
Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi xalqımızın tarixi nailiyyətidir	44
Azərbaycanın Qurtuluş tarixi» və «Böyük xilaskar» kitablarının təqdimat mərasimində professor X.Məmmədovun çıxışı	52
Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yadigarıdır	75
Bakıda 1918-ci il mart soyqırımı	76
Bakıda 1918-ci ildə ermənilərin törətdikləri mart soyqırımı	64
Balkan və I Cahan savaşlarında Azərbaycan və Osmanlı türklərinin həmrəyliyi	31,32
Beyləqanlılar daim dövlətçiliyimizin keşiyində dayanıblar	77
Bələdiyyə mülkiyyətinin idarə olunmasının demokratik prinsipləri	48

Böyük yolda yeni mərhələ	58
Bu qafa ancaq türkdə ola bilər	65
Çarizmin Azərbaycanda təhsil sahəsində müstəmləkəçilik siyasəti	41
Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yarınması və onun zərərli nəticəsi	55
Demokratik dəyərlərə sadıqlığımızı nümayiş etdirəcəyik	78
Dönüş necə yarandı	66
Dövlət qulluqçularının peşə bayramının xüsusi olaraq qeyd edilməsi böyük əhəmiyyətli, təqdirəlayiq hadisədir	56
«Erməni iddiaları və azərbaycanlıların soyqırımı».....	14
Erməni məsələsi necə yarandı?	59
Ermənilərin uydurduqları 24 aprel soyqırımı» və onun mahiyyəti	67
Əlavə və dəyişikliklər reallıqları əks etdirir	79
Əmək tərbiyəsi Sov. İKP-nin ideoloji işinin mühüm istiqamətidir	19
Faşizm üzərində tarixi qələbənin qazanılmasında Bakı neftinin rolu	87
Heydər Əliyev Müstəqil Azərbaycan Dövlətinin banisidir	80
Heydər Əliyev və Azərbaycanda təhsilin inkişafı	68
Heydər Əliyev və milli mənəvi dəyərlərimiz mövzusunda keçirilmiş elmi praktiki konfransda çıxışı	60
Heydər Əliyev və müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi	69
Xalqımızın qan yaddaşı	70

Xalqımızın qan yaddaşına yazılan	
20 Yanvar faciəsi	81
Xocalı soyqırımı insanlığa	
qarşı cinayətdir.	82,88
XX əsrin başlanğıcında erməni-azərbaycanlı	
münaqişəsi və onun Azərbaycan milli	
hərəkətinin inkişafına təsiri	33
XX əsrin ən dəhşətli faciəsi	71
XX əsrin əvvəllərində Müsavat» partiyasının	
fəaliyyətində iqtisadi məsələlər	43
XX əsrin əvvəllərində təhsilin inkişafında	
mədəni-maarif cəmiyyətlərinin rolu	34
XX əsrin siyasi tarixi	1,2
XX yüzilliyin əvvəllərində erməni	
millətçilərinin Dağlıq Qarabağa	
ərazi iddiaları.	61
Qarabağ müharibəsi: faktlar, hadisələr,	
düşüncələr	62
Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və	
ictimai-siyasi ideallar	53
Milli azadlıq hərəkətimizin böyük öndəri	51
Milli qürur günü	90
Milli Şüurun və özünüdərkini formalaşmasına	
maarifçilik hərəkətinin təsiri	49
1918-ci il mart soyqırımı	91
1918-ci ildə ermənilərin törətdikləri	
mart soyqırımları	72
1918-ci ilin mart soyqırımı və onun	
Azərbaycan milli hərəkətinə təsiri	35
1918-ci ilin martında Bakıda 12 min	
azərbaycanlı qətlə yetirilib.....	50
1918-1920-ci illərdə erməni millətçilərinin	
Naxçıvan, Zəngəzur və	

Qarabağda qanlı cinayətləri	83
Müsavat partiyasının kurulması tarixindən.....	38
Müsavat» partiyasının yaranması tarixindən	36,37
XIX əsrin axırlarında Azərbaycanda maarifçilik hərəkatı.	24
31 mart-Azərbaycanlıların Soyqırımı» Gününə həs olunmuş tədbirdə çıxışı	54
Ön söz	74
Sahibkarlığın inkişafı şəraitində marketinq xidmətlərinin təşkili.	42
Siyasi tarix.	3,5,6
Sosializm yarışının səmərəliliyinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsi sahəsində Azərbaycan Kommunist Partiyasının fəaliyyəti.	20
Tariximizin qanlı yanvar faciəsi	92
Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri	13
Türkləşmək, islamlaşmaq, avropalaşmaq.	74
Uydurma erməni-soyqırımı iddiası tarixi həqiqətdən uzaqdır	84
Zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsi sahəsində Azərbaycan Kommunist Partiyasının fəaliyyəti	16
Zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsində hamilik hərəkatının rolunun yüksəldilməsi sahəsində Azərbaycan KP-nin rəhbərliyi.....	22
Zəhmətkeşlərin əmək tərbiyəsində yenilikçilik, ixtiraçılıq və səmərələşdiricilik hərəkatının rolunun yüksəldilməsinə Azərbaycan KP-nin rəhbərliyi.....	23

Zəhmətkeşlərin mədəni-texniki səviyyəsinin yüksəldilməsi sahəsində respublika partiya təşkilatlarının fəaliyyəti.....	21
---	----

X.M.Məmmədov haqqında yazmış müəlliflərin adlar göstəricisi

Alioğlu S.	111
Avşar I.	108
Aydınoğlu T.	109
Ibrahimli F.	107
Kərimli T.	112
Mustafayev T.	105

Rəsmi opponenti olduğu, rəy verdiyi və redaktə etdiyi əsərlər

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə milli burjuaziya / Rüstəmov C.	94
Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində kitabxana işinin tarixindən /Nəcəfov Ə.	93
Azərbaycanda xeyriyyəçiliyin yaranması və inkişafı / Ələkbərova P.	96
Dövlət idarçılığı: Nəzəriyyə və təcrübə.....	97,98
Kəmalə Məhəmməd qızı Sofiyevanın tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim etdiyi «Osmanlı ordusunun Qafqaz hərəkəti və onun Azərbaycanda xilaskar rolu» mövzusunda dissertasiya işinin avtoreferatına rəy.....	95
Laçın qədim oğuz yurdu / Əliyev Ə.	100

XIX-XX əsrlərdə ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımları və deportasiyalar mövzusunda yazılmış tarix elmləri doktoru, ailimlik dərəcəsi almaq üçün dissertasiya işinin avtoferatı / Paşayev A.	99
M.M.Nəvvabın təlim-tərbiyə haqda fikirlərində istifadənin imkanları / Kərimli T.	101
Tarix fənninin tədrisində şagirdə məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirmək / Səmədov Y.	102

**X.M.Məmmədovun əsərlərinin
dərəcə olunduğu dövrü mətbuat və
nəşriyyatların əlifba göstəricisi**

Nəşriyyatlar

1. *Azərbaycan*
2. *Çaşıoğlu*
3. *Diplomat*
4. *Elm*
5. *Mütərcim*
6. *Nurlan*
7. *Sabah*
8. *Səda*
9. *Şirvannəşr*
10. *Şur*
11. *Ülvü-Həyat*

Dövri mətbuat

1. *Açıq söz*
2. *Aran (Ağcabədi)*
3. *Araz (Sverdlosk)*
4. *Audit*
5. *Azərbaycan*
6. *Azərbaycan Müəllimlər
Institutunun xəbərləri*
7. *Azərbaycan türk kultur dərgisi*
8. *Bakı Biznes Universitetinin
xəbərləri*
9. *525-ci qəzet*
10. *Dialoq - XXI əsr*
11. *Dövlət idarəçiliyi*
12. *Xalq qəzeti*
13. *Xudafərin (Polşa)*
14. *İki sahil*
15. *Kaspi*
16. *Qarabağ*
17. *Press inform*
18. *Respublika*
19. *Səs*
20. *Türk eli*
21. *Yeni Azərbaycan*
22. *Yeni Müsavat*
23. *Yerli özünüidarə məsələləri*

M ü n d ə r i c a t

Tərtibçi-müəllifdən	3
X.M.Məmmədov haqqında görkəmli alimlərin, millət vəkillərinin və pedaqoqların fikirləri.....	6
Professor Xəqani Məmmədovun həyat və fəaliyyətinin əsas tarixləri	39
Nəcəfov Ə. Ömrün və elmin zirvəsində.....	45

I. Əsərləri

K i t a b l a r	98
Dissertasiya və avtoreferatlar.....	102
Dövri mətbuatda və məcmuələrdə capdan çıxmış elmi və publisist məqalələr.....	103
Rəsmi opponet olduğu, rəy verdiyi və redaktə etdiyi əsərlər.....	117

**II. Elmi-pedaqoji fəaliyyəti
və əsərləri haqqında 120**

III. Köməkçi göstəricilər

X.M.Məmmədovun əsərlərinin
əlifba göstəricisi122

X.M.Məmmədov haqqında yazmış
müəlliflərin adlar göstəricisi 127

Rəsmi opponenti olduğu,
rəy verdiyi və redaktə etdiyi əsərlər 127

**X.M.Məmmədovun əsərlərinin dərc
olunduğu dövrü mətbuat və nəşriyyatların
adlar göstəricisi**

Nəşriyyatlar 128

Dövrü mətbuat..... 129

Xəqani Məmmədov

Bibliografiya

Dizayner: Rafael Qasimov
Mehdi Isgəndərov

Çapa imzalanmışdır: 25.12.2010

Kağız formatı: 70x90 1/32

H/h həcmi: 4,125 ç.v.

Sifariş: 370

Sayı: 250

Kitab «Adiloğlu» nəşriyyatında
nəşrə hazırlanmış və çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəhəri, Şərifzadə küçəsi, 202

Tel.: 418-68-25,

Web: www.adiloglu.az

E-mail: adiloglu2000@gmail.com